

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

Her yönü ile Adana

**Hazırlayan
Ümmiye TALAY
970775
4-B**

**Mezuniyet Çalışması
Danışmanı
Doç.Dr.O.Bülent YORULMAZ**

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Fen Edebiyat Fakültesi

**Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü**

**2001
Lefkoşa**

ÖNSÖZ

Bu çalışmadaki amacım Adana'nın coğrafi konumunda tarihçesine , tarihi zenginliklerinden sosyal etkinliklerine,nüfusuna,kültürüne kadar ve gizli kalmış neyi varsa ortaya çıkarıp sizlere tanıtmaktır.

Her yönüyle Adana medeniyetinin izlerini taşıyan tarihi eserleriyle,üniversitesiyle,sanayisiyle günden güne gelişen yapısıyla,çalışkanlığıyla,atılğanlığıyla,akıllara durgunluk verecek Adana savunmasını yapmış halkını ve Adana'yı tanımanızı istedim

Bu çalışmayı hazırlarken benden maddi ve manevi desteği esirgemeyen aileme,bize bu çalışmayı yapmamızda yardımcı olan Doç.Dr.Osman Bülent Yorulmaz'a şükranlarımı bildiririm.

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	iv
1-Tarihi gelişim içinde Adana'ya bir bakış.....	1
1.1-Adana'nın isim kaynağı	
1.2-Ortaçağda Adana.....	2-5
1.2.1-Bizanslılar	
1.2.2-İslami devir	
1.2.3-Selçuklular	
1.2.4-Ermeni krallığı	
1.3-Yeniçağda Adana	
1.3.1-Mısır Türk memlukları	
1.3.2-Ramazanoğulları	
1.4-Yakınçağda Adana	
1.4.1-Osmanlılar	
2-Adana'nın işgali ve Kurtuluş savaşı.....	5-6
3-Coğrafya.....	7-10
3.1-Coğrafi konum	
3.2-Yer şekilleri	
3.3-Dağlık alan	
3.4-Tahtalı dağları	
3.5-Ovalık alan	
3.6-İklim	
3.7-Sıcaklık ve Nem	
3.8-Bitki örtüsü	
3.9-Jeoloji	
3.10-Adana havzası	
4-Adana'nın Kültürel özellikleri.....	10-14
4.1-Ağıt	
4.2-Türk halk müziği	
4.3-Halk oyunları	
4.4-Bölgenin oyunlarından örnekler	
4.5-Mani özellikleri	
5-Adana Ağızları.....	14-22
5.1-Ses bilgisi özellikleri	
5.2-Şekil bilgisi özellikleri	
5.3-Söz dilimi	
5.4-Söz dağarcığı	
6-Efsaneler.....	22-28
6.1-Çukurova efsanelerinden örnekler	
6.2-Anavarza efsanesi	
6.3-Lokman Hekim efsanesi	
6.4-Şahmaran efsanesi	
6.5-Karacaoğlan'ın hayatından bir bölüm	

7-Doğum Ölüm ve Düğün ile ilgili gelenek görenekler.....	28-32
7.1-Batıl inançlar	
7.2-Adak yerleri	
7.3-Dinsel yapı ve inançlar	
7.4-Ölüm gelenekleri	
7.5-Düğünler	
8-Kültür ve Sanat.....	32-36
8.1-Kültür	
8.2-Sanat	
8.3-Tiyatrolar	
8.4-İl merkezindeki tarihi kültür varlıkları	
8.5-Ulu cami külliyesi	
8.6-Kemer altı camii	
8.7-Yağ camii ve medresesi	
8.8-Yeni camii	
8.9-Taş köprü	
8.10-Saat kulesi	
8.11-Kaleler	
8.11.1-Yılan Kale	
8.11.2-Kozan Kalesi	
8.11.3-Anavarza Kalesi	
8.11.4-Bodrum Kalesi	
8.11.5-Toprak Kale	
9-Adana'nın Yazar ve Şairleri.....	36-37
9.1-Karacaoğlan	
9.2-Dadaloğlu	
10-Kaynakça.....	38

GİRİŞ

Adana , ülkemizin ilginç kültür coğrafyalarından birisidir. Kültürel açıdan bakılırsa Türkiye'nin hemen her kentinin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu görülebilir. Değişik kültürlerin yanyana gelerek oluşturdukları bu çoklu yapı ,birçok bölgemizde ve yöremizde daha çok tarihin derinliğine doğru inen ,düşey eksenli bir oluşum gösterir. Adana gibi birkaç ilimiz ise,aynı özelliğe sahip olmanın yanı sıra birde farklı kültürleri eş zamanlı olarak yaşar. Bu ,yatay eksenle ortaya çıkan bir kültürel çok katmanlanmadır.

Adana bir yandan tarihin derinliklerine inen yapısıyla ilginç bir doku sergilerken bir yandan da çok çeşitli ırkları,dinleri,dilleri aynı anda bünyesinde barındırmıştır. Hatta bunun da ötesinde Adana'da birbirinden farklı birkaç yerleşim kültürü,birkaç üretim ilişkisi aynı zaman parçası içine yayılır böylelikle Adana renkliliği ,karmaşası,, o karmaşanın oluşturduğu üretken ve besleyici bir karşı karşıya gelişle ülkenin özgül parçasını oluşturur.

Adana, Çukurova kültürünün bir uzantısıdır. Çukurova daha Osmanlı döneminden başlayarak ilginç bir gelişme çizgisi çeker. Toprağa bağlı üretim ilişkilerinin bütün çıplaklığı,genişliği ve zenginliğiyle görüldüğü bu yapıda halk kültürü olanca görkemiyle serpilip gelişir.

Çukurova ,özünde insanla doğanın ,insanla insanın , hatta insanla zamanın çatışmasıdır. Makinalaşmanın bir ülke kültüründe ne gibi sonuçlar doğuracağı kendisine herhalde en çarpıcı görüntülerle Adana'da göstermiştir. Orhan Kemal'in kimi zaman "Bereketli Topraklar Üzerinde"diye tanımladığı , kimi yerde "Kanlı Topraklar"diye nitelendirdiği bu coğrafyanın tüm bu özelliklerinin bileşkesi belki en ilginç tanımını Yaşar Kemal'in nitelendirmesiyle bulur:Yaşar Kemal, insanı "mit yaratan varlık"olarak tanımladıktan sonra Çukurova'yı kendisine çıkış noktası olarak alır. Çukurova kültürünün, Anadolu insanının destan,epope yaratma potası olduğu görülmektedir.

Adana,cumhuriyet döneminin en çok geliştirdiği illerimizden birisidir. Bu gün dünya ölçeğinde atılımlar gerçekleştiren bir sanayi anlayışının ve yapısının Adana'dan başlayarak ortaya çıkması dikkatle izlenmesi gereken bir oluşumdur.

Tarihsel gelişim içinde bunca din,ırk,dil yan yana bu topraklarda yaşarken birbirlerine kardeşlik ve dostluk bağlarıyla bağlıdırlar.

TARİHİ GELİŞİM İÇİNDE ADANA'YA BAKIŞ

Çukurova yöresi tarih boyunca doğal kaynaklarının zenginliği, sosyo-ekonomik verilerinin çeşitliliği ve bolluğu ile daima istenilen ve yaşam yeri olarak seçilen bir bölge olmuştur.

Çukurova tarihin en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Gerek ticaret kervanlarının, gerekse orduların geçiş yolları üstünde olduğundan Çukurova ve özellikle Adana yöresi çeşitli kavimlere yurt ve zengin uygarlıklara sahne olmuştur.

Kuzeyde yüksek platolar ve Toroslar , güneydoğu da daha az verimli Kırsal yörelerden ve Amanos Dağlarından (Güney Toroslar) sonra Çukurova yöresi , düz ve bereketli toprakları ile Akdenize kadar uzanır. Genisliği 40-50 km. arasında ve uzunluğu 145-155 km. arasında değişen bu bereketli topraklar, tarih boyunca pek çok kavim ve devletin elde tutmayı amaçladığı bir yöre olagelmıştır. Bu yöre Anadolu yarımadasının en verimli bölgelerinden biridir.

Bu zengin havzadaki yaşam ve yerleşim , yapılan arkeolojik kazılarla da kanıtlandığı gibi M.Ö. 3000 yıllarına yani paleolitik devre kadar gitmektedir. Gerek ova ve orman Ürünleri ve gerekse madenleri ile binlerce yıl uygarlıklara kaynak olmuş olan Adana (Çukurova) yöresinde insan yerleşim merkezleri , bu günkü konumlarına oldukça yakın yerlerde oluşmuştur.

ADANA İSMİNİN KAYNAĞI

Adanaya ait en eski yazılı kayıtlara ilk defa Anadolu yarımadasının en köklü uygarlıklarından biri olan Hititlerin kaya kitabelerinde rastlanmaktadır. Boğazköy metinleri olarak bilinen M.Ö. 1650 yıllarına tarihlenen bir Hitit tabletinde, Adana ha-valisinden URU ADANİA yani ADANA BÖLGESİ olarak bahsedilmektedir. Bu konuda sadece bu tablet dikkate alınacak olsa bile ADANA ismi en az 3640 yıllık bir geçmişe sahiptir.

Eski çağlarda Seyhan nehri kıyılarının bol miktarda söğüt ağacı ile kaplı olması ve bu ağacın Mezopotamya kavimlerinde AND ağacı olarak tanınması da yöre isminin oluşumunda etkili olduğu kanaatini yaratmaktadır.

Yine başka bir görüşe göre ,ormanlık yörelerde yaşadığına inanılan Fırtına Tanrısı ADAD (Teşup) adının , ormanları bol Toroslar ile Seyhan nehri bölgesinin oluşturduğu Adana yöresine isirn olarak verilmiş olduğuna inanılmaktadır. ADAD Hititlerin ve TEŞUP da Suriye ve Mezopotamya kavimlerinin Fırtına Tanrısıdır.

Bu gruplar birbirlerinden düşünce, isim ve yazı tarzlarını alıp verdikleri için bu gelişimin olması kuvvetle muhtemeldir. Fırtına Tanrısı yağmuru , yağmur da bereketi getirdiği için bu bölgede çok sevilen , sayılan bir Tanrı olarak yaşamış ve ona izafeten bu bölgeye de URU ADANİA yani ADANİN bölgesi de denmiş olması mümkündür.

Hititlerin etkisinde kalan fenikeliler de Tarım ve Bitki Tanrısına ADONİS adını vermişlerdir. ADONİS "EFENDİ" anlamına gelmektedir. Bu yöre ile sıkı ticaret yapan ve buradaki zengin orman ve ova ürünleri ile ticaretlerini geliştiren Fenikelilerin , bu yöreye ADONİS'in yeri demeleri adet haline gelmiştir.

Sırası ile bu bölgeye gelen her kavim , devlet ve gelişen her uygarlık kendi kültür anlayışı ve değerleri içerisinde beldelere isim vermiş ve isimlerin anlamını açıklamışlardır. Örnek vermek gerekirse:Homer'in illiyada'sında Adana ismi olarak gös terilmiştir. Yine Batı'dan gelen kavimlerce Adana'yı kendi ilahları Uranus'un kurduğu ve oğulları Adanos ve Sarosa anlatılır. Adana , Doğulu kavimlere göre Fırtına Tanrısı Adonis'in yeridir. Bütün bu inançlar çok tanrılı eski çağlara aittir.

Orta çağlarda özellikle M.S. 7. yüzyıldan itibaren İslam ordularının bu bölgeye gelişi ile yeni anlayışlar içinde yeni tanımlar yapılmıştır. Arap tarihçilerinden İbnü-I Adim , Adana isminin eski peygamberlerden Yafes'in torunu EZENE den geldiğini yazdığı "Halep Tarihi" isimli eserle kanıtlamaya çalışmaktadır. Orta Doğu'nun peygamberler bölgesi olduğu ve pek çok eski peygamberin bugünkü Anadolu sınırları içinde yaşamış olduğu hatırlanırsa , bu açıklamanın nasıl geliştiğini anlamak daha kolay olur.

Daha ileriki yüzyıllarda Karcılzade Süleyman Şükrü Bey'in 'Seyahat' üI-Kübra" adlı kitabında ise Adana'nın eski isminin "BATANA" olduğu ve İslamlık devrinde "ADANA" ya çevrildiği savunulmaktadır. Hatta bunun "Fi Ezeneil arz" ayetinden esinlenerek yapıldığını da açıklamalarına eklemektedir.

DANUNA isminin M.Ö. yaşayan kavimlerce bu bölge için kullanıldığı bilinen bir gerçek olup , bulunan kayıtlarda mevcuttur. Hatta Danunalıların , yöre kurallarına ad ve paye verecek kadar kudretli oldukları da bilinmektedir. DANUNA adının asırlar boyunca değişerek zamanla BATANA ve daha sonra ADANA olması da çok kuvvetle muhtemeldir.

Yöreye gelen Türklerin yüksek Torosları aşip güneye doğru sarkmaları sırasında yöreye "Çukurova" adını vermeleri de doğanın insanlara verdiği ilhamın güzel bir örneğidir. Toroslardan sonra adeta düz bir görünüm içinde çok tatlı bir eğimle Akdeniz'e kadar inen bu bereketli topraklar Türkler için "ÇUKUROVA" olarak bilinmiştir. Günümüze kadar da böyle bilinmektedir.

Bölgenin tarihi adı olan Kilikya veya Silisya (Cilicia) da bu bölgede bulunan zengin Kilin yani kireç ve yine çok bol olarak bulunan Silex yani çakmak taşı madenlerinden dolayı verilmiştir. Bir başka ifade ile yöre , coğrafi özelliklere göre isimlendirilmiştir.

Hatta topraklarının bereketliliğinin verdiği ilhamla ADANA-EDENA yani Cennet Yöresi-karlı dağlarla, portakallı yaz bahçelerinin yan yana olduğu cennet parçası olarak da tarih bu ilhamı vermektedir.

Sümerler'den kalma "Gılgamış Destan" ından bu yana devamlı adı gecen , dikkat çeken yörenin adı da böylece sayısız kaynaklara , sayısız olaylara bağlanarak çok renkli bir gelişim takip etmiştir.

Osmanlılar idaresinde Adana birçok değişik yazılışlarla kayıtlara geçmiştir. Bunlardan birkacçı: Erdena , Edene , Ezene ve hatta Azana olarak eski tahrir defterlerinde , sicil kayıtlarında ve fermanlarda yer almıştır. Gezici aşiretlerin zorunlu olarak 1872'den itibaren devlet zoru ile bölgeye yerleştirilmesi ve toprağa bağlanması sırasında Adana ismi ADANA olarak resmi kayıtlarda yer almış ve tescil edilmiştir.

ORTA ÇAĞLARDA ADANA

Bizanslılar (M.S. 395-638)

Bizanslılar döneminde tarım ve ticaret merkezi olan Çukurova ipek yolu üstünde bulunduğundan büyük önem kazanmıştır. Bizans'ın Avar ve Bulgar akınlari ile zayıflatıldığı bir dönemde, kısa bir süre için tekrar İranlıların egemenliğine girmiştir. 7. yüzyıldan itibaren de bölgeye Müslüman akınlari başlamıştır.

Orta Çağ boyunca Adana yöresinde hüküm süren gruplar önce BİZANSLILAR, sonra MÜSLÜMANLAR'dır. Çukurova, bu arada başlayan HAÇLI SEFERLERİ ile zaman zaman el değiştirmiştir. Orta çağın sonunda da RAMAZANOĞLU BEYLİĞİ' nin egemenlik merkezi olmuştur.

İslam Devri

M.S. 638'de Çukurova'ya ilk islam akıncıları başlamıştır. İlk gelen islam akıncısı, Halid bin Velid'dir. 644'ten sonra Halik Muaviye yönetiminde gelen ordular Antakya-Tarsus arasında karakol kaleleri kurmuşlardır. 704'te Halife Abdulmelik oğlu Abdullah, Misis yöresindeki kaleyi alıp ilk Camiyi yaptırmıştır. Sonra da Tarsus alınmıştır. Böylece Çukurova'da EMEVİ devri başlamıştır.

M.S. 8. yüzyılda EMEVİ egemenliğı sona ermiş ve ABBASİ devleti yönetimi başlamıştır. 800 yılında Harun El-Reşit zamanında Haruniye şehri kurulmuş ve buraya gönüllüler yerleştirilmiştir.

Adana, 10. yüzyılda Abbasilerin zayıflamaları ile bir ara Bizansın eline geçmiş ve o yıllarda Müslüman ahali kılıçtan geçirilmiştir. Geri kalanlar canlarını kurtarmak için Suriye şehirlerine göç etmişlerdir. Bu durum SELÇUKLULARIN buraları alması ile düzelmiştir.

Selçuklular

1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarında barışı kazanan Türkler dalgalar halinde Kafkaslardan inerek Anadolu yarımadasına ve öncelikle Çukurova yöresine yerleşmeye başlamışlardır. Süleyman Şah komutasında Çukurova kazanılmış ve buralara Oğuz Boyları yerleştirilmiştir.

1097'de başlayan Haçlı Seferleri, yüzyıllarca ve belli aralıklarla Anadolu topraklarına da devam etmiş ve bu seferleri göğüsleyip, Orta Doğı'yu koruyan Türk boyları ve devletleri bu uğurda büyük mücadeleler vermişlerdir.

Ermeni Krallığı

Haçlı seferlerinin yardımı ile 1. Haçlı Seferi sonunda geçici olarak Çukurova'da bir Ermeni Krallığı kurulmuş ve papa tarafından taç giydirilmiştir. (Bu olaya ve kısa döneme dayanarak 20. yüzyıl başlarında istilacı Avrupa ülkeleri Çukurova'yı Ermenilere vermeye kalkmışlardır). Ermeni Krallığı 1375 yılında sona ermiştir.

YENİ ÇAĞDA ADANA

Mısır Türk Memlukluları

Işık Demir ve Bey Demir'in Kozan'ı (Eski Sis) alışından sonra Çukurova yöresi bir süre için Mısır Türk Memluk devletinin idaresine girmiştir. Bu dönemde Anadolu Selçuk devleti son derece zayıf bir durumdadır. Moğol istilasından sonra bir daha eski kuvvetini toparlayamamıştır. Zamanla merkezi otorite sadece sembolik bir duruma düşmüş ve Anadolu'da BEYLİKLER dönemi başlamıştır. İşte bu dönemde Türk Memlük Sultanı'nın Çukurova'yı kendilerine "dirlik" olarak vermesi ile Çukurova'da RAMAZAN OĞLU BEYLİĞİ 1352'de kurulmuştur.

Ramazanoğulları

Türk oğuz boyundan Üç Oklara mensup olan Yüreğir aşireti 1352'de Ramazanoğlu beyliğini kurmuştur. 1338'den itibaren Çukurova'yı kendilerine yurt edinen aşiret, 1350'lerden itibaren Misis, Adana ve Tarsus ovalarına da yerleşmeye başlamıştır. Beyliğin kurucusu Şehabettin Ahmet beydir. Daha sonra beylik sınırları Fırat nehrine kadar genişletilmiştir. 1510 lardan itibaren , Anadolu'da hakim durumda olan Osmanlılarla daha yakın bir ilişkiye girilmiştir. O zamana kadar Mısır Memluklarına bağlı kalan beylik , 1516 da Mısır seferine çıkan Osmanlı Sultanı Yavuz Selim'e Adananın anahtarını sunmuştur. Beyin Ridaniye savaşında 1516'da ölüştünden sonra türn Çukurava ve Adana Osmanlı yönetimine geçmiştir.

YAKIN ÇAĞDA ADANA

Osmanlılar

Yakıncağ , Adana bölgesinde huzursuzluk ve isyanların başladığı bir dönemdir. Dünyada 1789 Fransız İhtilali ile başlayan Yakın çağ , Anadolu topraklarında da benzer yankılarla başlamıştır. Bunu takip eden 19. yüzyıl ise çok önemli değişikliklerin başlangıcı noktasını teşkil edecektir.

19. yüzyılda kendi emperyalist emellerini gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak üzere her türlü siyasi mücadele ve komploya girişen İngiltere , Fransa ve Rusya , Osmanlı Devletine başkaldıran Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya yardım etmişlerdir. Osmanlıların en zayıf zamanında meydana gelen bu başkaldırna ,

Mısır Valisine büyük alanlar kazandırmıştır. Mezopotamya'yı ele geçiren ve Adana topraklarına kadar uzanan bu yeni Mısır kuvveti 1833'te bu bölgede hakimiyet sağlamıştır. Adana 1833-1840 arası Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa yönetiminde kalmıştır. Çok kısa bir yönetim dönemi olmasına rağmen tarımda önemli gelişmeler ve halkın yaşarında yeni düzenlemeler olmuştur.

1840 tan sonra Osmanlılar tekrar buralara hakim olmuşlarsa da merkezi idaredeki bozukluklar ve çok ağır vergi yükleri yüzünden Kozanoğlu , Küçükaliagağlu , Bozdoğanlar , Kerimoğulları , Gökvelioğulları , Sırkıntioğulları , Menemencioğulları gibi aşiretler merkezi idareye karşı isyan etmişlerdir. Ayaklanmalar 1865'e kadar sürmüş , Fırka-i Islahiye yardımı ile Derviş Paşa idaresinde isyanlar bastırılmış ve aşiret reisleri "Beylik" ünvanı ile başka yerlere yollanmış ve göçebe gruplar zorla yerleşik düzene geçirilmiştir. 1867'de idari teşkilat kurularak, Adana vilayet haline getirilmiştir. Her ne kadar huzur ve asayiş sağlanmış ise de , 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sebebi ile türn vilayetlere çok ağır vergi yükümlülüğü gelmiştir.

Ülkedeki siyasi huzursuzluk Adana'da da duyulmuş ve Adana 19. yüzyılı bu gergin hava içinde tamamlamıştır. O dönemin en iyi olaylarından biri ise , ünlü şair ve düşünür Ziya Paşa'nın Adana'da vali olarak görevlendirilmesidir. Ziya Paşa özellikle kültür alanında yenilikler yapmıştır.

20. yüzyıl büyük değişikliklerle başlamış ve öyle devam etmiştir. 1908'de I. Meşrutiyetin ilanı ile başlayan yeni döneme , özellikle azınlıkların partileşmesi ,

ataklaması ile değişik bir şekle girmiş ; Ermeni Hınçak ve Taşnak komitelerinin gayreti ile Adana'da büyük bir baskın ve kaçış olmuştur. Ermeni isyani (İğtisaş) ile olaylar başlamış ve Avrupa devletlerinin işe karışmaları için zemin hazırlanmıştır. Olaylar sonunda , çoğu politik olmak üzere yerli Türk halkına karşı büyük haksızlıklar yapılmıştır. Bu sıkıntılar arasında I. Dünya Savaşı'na girilmiş ve Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan (30 Ekim 1918) kısa bir süre sonra Adana yöresi Fransız işgaline ve Ermeni terörüne sahne olmuştur.

Böylece tarihi boyunca 10 ayrı ve büyük medeniyete ve 18 ayrı siyasi yapılaşmaya şahit olan Çukurova ve Adana, 1918 sonlarında 17. devletin, yani Osmanlıların yıkılışına şahit olmuş,benliğini ve hürriyetini koruyabilmek için bir ölüm kalım savaşına girmiştir.

ADANA'NIN İŞGALİ VE KURTULUŞ SAVAŞI

Büyük kayıplara sebep olan I. Dünya Savaşı, siyasi ve ekonomik üstünlük için birbirleri ile mücadeleye girişen Avrupa devletleri arasında ve Avrupada çıkmıştır. Kısa zamanda mücadele bütün kıt'alara yayılmış ve Osmanlı İmparatorluğu da bu savaşın içine sürüklenmiştir. Sonunda imparatorluk çökmüş, toprakları parçalanmış, anayurt bile düşman istilası altında kalmıştır.

Beş cephede birden ve pek çok devlete karşı savaşmak zorunda bırakılan Osmanlı Devleti, Mondros Ateşkes Antlaşması ile imparatorluk topraklarının pek çoğunu düşmana bırakarak çekilmiştir. İşte bu dönemde Suriye cephesinde kalan Türk birliği. O cephede Yıldırım Orduları komutanı olarak bulunan Mustafa Kemal idaresinde Halep'e çekilerek, tamamen yak edilmekten kurtarılmıştır.

Zamanın sadrazamı İzzet Paşa tarafından,o sırada grup komutanı Liman Von Sanders'ten(Alman Komutanı)jelindeki tüm grup komuta ve koordinasyon yetkisini Mustafa Kemal Paşa'ya devretmesi bildirilmiş ve bu devir-teslim işlerini gerçekleştirmek için 31 Ekim 1918 'de Mustafa Kemal Paşa Adana'ya gelmiştir.

Liman Von Sanders Paşa'nın "Yenildik...Bizim için herşey bitti"sözüne karşılık,yetkiyi teslim alan Mustafa Kemal Paşa "Savaş müttefikler için bitmiş olabilir ama bizi ilgilendiren savaş,kendi istiklalimizin savaşı,ancak şimdi başlıyor"karşılığını vermiştir.İşte bu sözlerin özetlediği ve vurguladığı mücadele yılları 1922'ye hatta politik antlaşmaların bittimine kadar yani 1923'e kadar sürmüştür.

Mustafa Kemal Paşa 31 Ekim 1918'de geldiği Adana'da 11 gün kalmış ,etrafın ve halkın durumunu inceleyerek bunu Genel Kurmay Başkanlığı'na bildirmiştir.Bu telgraflarda sadece mevcut durum değil,ileriye dönük düşünce ve uyarılarda yer almıştır.

İskenderun'a asker çıkararak işgal tesebbüsünde bulunurlarsa İngilizlereates açılacağını zamanın hükümet başkanına telgrafla bildiren Mustafa Kemal Paşa,aynı zamanda kendine bağlı kumandalara da benzer bir emir vermiştir.Verilen emre göre denizden İskenderun'a çıkarma yapmak isteyen İngiliz ve Fransızlara ateşle karşı konulacaktır.

Tarihi açıdan bakılacak olursa,Adana'dan verilen bu ilk emir Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk emridir.Nitekim,15 Mart 1923'te Adana'ya tekrar gelen Mustafa Kemal Paşa bu durumu şu sözleriyle toplum ve tarih önünde kanıtlamıştır:"Bende bu vekayinin ilk hiss-i teşebbüsü bu memlekette,bu güzel Adana'da vücut bulmuştur."

Adana'dan İstanbul'a gönderilen telgrafların hiçbir olumlu etkisi olmadığı gibi,kısa bir süre sonra Yıldırım Orduları Grubu ve 7.Ordu Karargahı lağvedilmiş ve Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a çağırılmıştır.

Adanalılar,İstanbul Hükümetinin 23 Kasım 1918 tarihli,Adana ve dolaylarının boşaltılmasını zorunlu kılan kararını büyük tepkiyle karşılamışlardır.Durumu protesto eden,böyle bir hareketin yaratacağı vahim hadiseleri vurgulayan bir telgraf dönemin İçişleri Bakanına yollanmıştır.

Kısa bir süre sonra işgal kuvvetleri Mersin Limanından Çukurova'ya girmiş, tüm kilt noktaları kontrol altına almış ve sonra Adana'yı işgal etmişlerdir. Bu işgal sırasında Türklere ait bütün sembol, arma, işaret ve levhalar yok edilmiş ve sistemli şekilde Türk halkının soy kırımına yoluna gidilmiştir.

Fransız işgal kuvvetleri tarafından yine çok planlı ve katı bir şekilde uygulanan diğer bir işlem de Adana, Çukurova ve civarı bölgelere Ermenilerin yerleştirilmesi olmuştur. 1915 yıllarında yani 1. Dünya Savaşı sırasında Anadolu'nun doğu yöresinde isyan eden Türk halkını öldürüp, işkence eden Ruslara yardım ederek ülke içinde 5. kol olarak çalışan Ermenilerin 1915 tarihli Tehcir Kanunu ile Suriye'ye zorunlu göçleri sağlanmıştır.

1918'de Adana ve Çukurova'yı işgal eden Fransızlar kendi birlikleri içinde özellikle Ermeni askerleri getirdikleri gibi, Suriye'den 70 bin Ermeniye Adana'ya, 12 binini Dörtöyl'a, 8 binini Saimbeyli'ye yerleştirmişlerdir. Hatta Antep ve Maraş çevresine de 50 binden fazla Ermeni getirilmiştir. Bütün bu gayretler adeta I. Haçlı Seferi sırasında olduğu gibi yine Avrupa devletlerine bu bölgede 'ileri karakol' görevini görecektir bir Ermeni Krallığının yeniden oluşturulması içindi.

1918-1919 yıllarında Adana'da tam bir terör ve cinayet dönemi yaşanmıştır. Bunlar arasında Abdiğa çiftliği olayları, şehir içi cinayetleri, Taşköprü'de Türklerin çarmlıha gerilişi ve kırbaçlanarak öldürülüşü gibi olaylar toplum şuurundan ve hatırasından çıkmayacak olaylar haline gelmiştir. Bunca terör ve baskı arasında Adana ve yöredeki Türkler, örgütlenerek Kilikya Milli Kuvvetler Teşkilatını oluşturmuşlardır. Çukurova, bölgelere ayrılarak, her bölgeye milis kuvvetleri ve komutanı atanmış ve bölge bölge türn yöre bu milli direnme ve mücadele teşkilatının denetimine girmiştir.

Şubat 1920'den itibaren milli kuvvetler düşmana karşı zaferler kazanmaya başlamış ve her zafer daha iyi bir örgütlenme ve daha yüksek bir moral kuvveti sağlamıştır.

1920'de Toroslardan Fransızlara saldırı başlatılmıştır. Sonuçta 27 Mayıs 1920'de Fransız orduları komutanı Menil, milli kuvvetler tarafından esir alınmıştır. "Kar Boğazi Olayı" olarak bilinen olay, Kuvayı Milliye'nin ilk siyasi zaferidir. Bunu takiben 28 Mayıs 1920'de Fransızlar Mersin-Adana hattına çekilmişler ve kuzey Çukurova (Kozan ve diğer dağlık bölgeler) tamamen kurtarılmıştır. Düzlük, ovalık yörelerde Ermeniler zulüm ve şiddeti arttırmışlar ve sayısız cinayetler işlemişlerdir.

10 Temmuz 1920'de Ermeniler tarafından Türklere karşı büyük bir şiddet ve soykırım hareketine girilmiş ve bu hareket sonucu onbinlerce Türk Toroslara doğru kaçmıştır. Dört gün süren bu hareket tarihte "Kaç Kaç" olayı olarak isimlendirilmiştir.

5 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Bey (Çakmak) ve milletvekilleri Pozantıya gelmiş ve orayı il haline getirerek Pozantı Kongresini yapmışlardır.

Daha büyük direnişe geçen Türkler çok büyük kayıplar vermişlerdir. Buna rağmen Kasım 1920 sonlarında Fransızları ağır yenilgiye uğratmayı başarmışlardır. Sonuç olarak Fransa, T.B.M.M. hükümetini resmen tanıyarak barış yoluna gitmiştir. Türk-Fransız barış anlaşması, 20 Ekim 1921'de Ankara'da yapılmıştır. Bu anlaşma gereğince 5 Ocak 1922'de Fransızlar Çukurova'dan tamamen (getirdikleri Ermenileri de beraberinde götürerek) çekilmişlerdir. Fransızlarla gidemeyen veya yerli olan Ermeniler de bölgeden kaçmışlardır. Bunlardan 120 bini tekrar Suriye'ye, 30 bini Kıbrıs veya İstanbul'a gitmişlerdir.

5 Ocak 1922 kurtuluşunu kutlama amacı ile Büyük Saat ile Ulu Camii arasına çok büyük bir bayrak çekilmiş ve daha sonra bu bayrak çekilmesi olayı il'in kurtuluş günlerinde tekrarlanmıştır. Bayrak Adana'nın simgesi haline gelmiştir.

Adana ye Cukurova halkı milli kuvvetlere katılarak yurdun diğer cephelerinde de çarpışmış ve anavatanı düşmandan kurtarma mücadelesinde sonuna kadar yer almışlardır.

COĞRAFI KONUM

Adana ili 35-38 kuzey enlemleri ile 34-36 doğu boylamları arasında ve Akdeniz Bölgesi 'nde yer almaktadır. Kuzeyinde Kayseri, doğusunda Kahramanmaraş ve Gaziantep, batısında Niğde ve İçel, güneydoğusunda Hatay illeri bulunur. Güneyi 160 km. yi bulan Akdeniz kıyılarıyla sınırlanan ilin yüzölçümü, 1 7.253 km² dir. Şehir merkezinin denizden yüksekliği 23 m. olan Adana'nın, Aladağ, Bahçe, Ceyhan, Düziçi, Feke, İmamoğlu, Kadirli, Karaisalı, Karataş, Kozan, Osmaniye, Pozantı, Saimbeyli, Seyhan, Tufanbeyli, Yumurtalık ve Yüreğir olmak üzere 17 ilçesi bulunmaktadır.

YER ŞEKİLLERİ

Adana ili, yer şekilleri bakımından dağlık ve ovalık olmak üzere iki bölüme ayrılır.

DAĞLIK ALAN

İlin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu bölümleri, Orta Toros adı verilen dağ sistemi ile çevrelenmiştir. Doğuda sınır, Toros sistemine giren Amanoslar'a dayanır. Orta Toroslar üzerinde üç ayrı dağ sırası görülmektedir. Bunlar, batıdan başlayarak Bolkar Dağları, Aladağlar ve Tahtalı Dağlarıdır. Ayrıca Orta Toroslar'ın kuzeydoğu uzantısını oluşturan Binboğa Dağları, ilin sınırlarını aşmakta, Kahramanmaraş iline uzanmaktadır.

Eski adı Bulgar Dağları olan Bolkar Dağları, batıda Taşeli Platosu, doğuda uzun bir oluk biçiminde uzanan ve jeologların Ecemiş koridoru adını verdikleri derin bir kanyon ile sınırlanır. Batıda tepeciklerle başlayan Bolkar Dağları, kuzeydoğuya doğru gidildikçe yükselerek belirgin bir dağ sırası haline gelir. Yükselti, kütlenin batısında 2500 m. yi geçmediği halde (en yüksek tepeler 2474 m. ile Yüglük Tepesi ve 2418 m. ile Kümbet Tepe), orta kesimlerde birden 3000 m. yi aşar. (Aydos Dağı 3480 m.) Kuzeydoğuya gidildikçe, 3500 m. yi aşan dağların, en yüksek tepesi olan Medetsiz Tepesi de (3524 m.) bu kesimdedir. Dağların üzerindeki diğer önemli doruklar; Gâvur Dağı (3.337 m.), Yıldız Tepe (3.314 m.), Meydan Dağı (3.132 m.) ve Hacıhalil Dağı'dır (3.107 m.).

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan Bolkar Dağları'nın uzunluğu yaklaşık 150 km. genişliği ise yer yer 40-50 km. yi bulur ve Ereğli ovası ile Akdeniz kıyıları arasında aşılması güç bir duvar gibi yükselir. Akdeniz kıyıları ile İç Anadolu arasında da ulaşımı engelleyici bir set oluşturan Bolkar Dağları'nın doğudan aşıldığı düzenli bir karayolu yoktur. Başlıca karayolları kütlenin kuzeyinden ve güneyinden geçer. Bunlardan doğuda olanı, kara ve demiryolunun bir ölçüde birbirini izlediği Ecemiş koridoru, bir de Antik çağdaki adı "Pylae Ciliciae" olan Gülek Boğazıdır.

İldeki dağların en yüksek tepelerinin bulunduğu Aladağlar, kuzeydoğu yönünde yaklaşık 100 km. uzanır. Genişliği ise 40 km. kadardır. Batıda Çakıt Suyu vadisi ile Pozantı ve Kırkpınar Dağlarından, Ecemiş Koridoru ile de Bolkar Dağları'ndan ayrılır. Aladağlar, Zamantı Suyu, Eğilence Deresi, Çakıt Suyu ve bunların kolları ile parçalanmıştır. Dağların yamaçlarında gür kaynaklara rastlanır. Batı yamaçları doğu yamaçlarına göre daha diktir. Kuzeye bakan yamaçlarda buzul aşındırmasının izlerine rastlanır. 3.200 m. yükseklikte görülen bu izler, boyları 1 km. yi geçmeyen küçük küçük buzullar halindedir. Genellikle vadileri izleyen bu buzullar, yer yer de küçük çaplı buzul gölleri oluşturur. Bu göller yedi

Göller adıyla anılır. Yoğun ormanlar ve çeşitli bitki katlarıyla Aladağların görkemli bir görüntüsü vardır. Bol sulu akarsuları ve yemyeşil otlar ve ormanlarıyla özellikle yazın Akdeniz'in bunaltıcı sıcağından uzak, yaylalar kuşağı gibidir. Bu dağlar üzerinde yer alan Pozantı, Çamalan, Tekir, Bürücek yaylaları bir plato özelliği gösterirler.

Aladağlar üzerindeki başlıca yükseklikler, Demirkazık Tepesi (3.756 m.) Torosan Dağı ve Kaldı Dağı (3.374 m.), Kol Tepesi (3.588 m.) ve Karanfil Dağı (3.059 m.) dir. Bunlardan Demirkazık Tepesi, Toros Dağlarının da doruğudur.

Tahtalı Dağları

Seyhan Irmağı ile Zamantı (Sanvanti) ve Göksu kolları arasında uzanan dağların tümüne denir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bu dağların üzerinde, Koç Dağı, Soğanlı Dağı, Beydağı, Alaylı Dağı, Bakır Dağı gibi doruklar sıralanır. Tahtalı Dağları Seyhan ve Ceyhan vadileri arasında uzanan Binboğa Dağlarıyla birlikte eskiden antitoros denilen dağların bir koludur. Dağlar güneye doğru vadilerle parçalanmış ve geçilmez bir görünüş almıştır. Kuzeydoğuda hemen hemen çıplak olan bu dağlar güneye doğru daha ormanlık bir bitki örtüsüyle kaplıdır.

Orta Toros Sistemi içindeki dağlar üzerinde Gülek Boğazı'ndan başka, Kozan'ın Akçalıuşağı Köyü'nden sonraki Elmedere Geçidi bulunmaktadır.

Ovalık Alan

Bütünyle Adana Ovası adı verilen havzanın kalan bölümüne Çukurova, kuzeyde kalan bölüme ise yukarı ova Anavarza denir. İki ovay Misis dağları ayırır. Tepe özelliği gösteren bu dağların en yüksek noktası olan Cebelinur Dağı'nın yüksekliği 770m.dir.

Çukurova Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır. Sınırları coğrafyacılar arasında tartışma konusudur. Bazılarına göre Yukarıova ile birlikte, güneydeki ovanın ikisine birden Çukurova denir. Yörede oturanlar da

Çukurova adını bu geniş anlamıyla kullanırlar. Orta Toros eteklerinden Akdeniz'e kadar uzanan ovanın bütünü Adana Ovası adıyla anmak ve daha çok sayıda ova birimlerine ayırmak mümkündür. Yüreğir, Misis, Ceyhan, Haruniye, Osmaniye ve Yumurtalık ovaları gibi. Bu ovaların en büyüğü 205.000 hektar genişliğindeki Ceyhan Qvası, diğeri ise 125.000 hektarlık Yüreğir Qvası'dır. Ceyhan Ovası'nın denizden yüksekliği 20-50 m. Yüreğir Ovası'nın ise 0-50 m. arasında değişmektedir. Adana ovası, il topraklarının % 27'sini kaplamaktadır.

Akarsular ve Göller

Akdeniz Bölgesi'nin önemli ırmakları olan Seyhan ve Ceyhan il toprakları içinde yer alırlar. Rejimleri diğer akarsular gibi düzensizdir. Seyhan Nehri (560 km), kuzeyde Toros Dağlarından Zamantı Suyu adıyla çıkar, çeşitli kollardan sonra Göksu ile birleşerek Seyhan adını alır ve batıda İçel sınırında Deli Burnu'nda denize dökülür.

Ceyhan Nehri (509 km.) Adana ve Akdeniz Bölgesinin ikinci büyük ırmağıdır. Elbistan'ın kuzeyindeki dağlardan doğar. Hurma suyu, Söğütlü Deresi, Göksu Çayı ile birleşerek Ceyhan Irmağı yaklaşık 2500 yıl öncesine kadar, Seyhan gibi Karataş'ın batısında denize ulaşırken, sonradan Bebeli Boğazını yararak doğuya dönmüş ve İskenderun Körfezi'ne dökülmeğe başlamıştır. 1935 yılında meydana gelen taşına sonucunda güneye yönelmiştir. O tarihten beri Hurma Boğazında denize dökülmektedir.

İlde ülkenin önemli barajlarından olan Seyhan Baraj Gölü'nden başka, güneyde kıyıda da ağızlarla denize açılan Akyatan, Akyayan, Tuzlagölü gibi Birkaç kıyı gölü ve Aladağlar üzerinde Yedigöller adıyla anılan küçük buzulgöleriyle, Karaisalı, yakınlarındaki

Barak köyü sınırları içinde Karstik Dipsiz Göl adı verilen alabalığıyla ünlü göller vardır.

İKLİM

Sıcaklık ve Nem

Adana, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Bölgede meydana gelen yağışlar, genellikle yamaç yağışları ve gezici hava kütlelerinin karşılaşması ile oluşur. Ortalama yağış miktarı 625 mm. dir. Yılın ortalama 74 günü yağışlı geçer. Yağışlar $^{\circ}\text{C}$ 51 kışın, % 26 ilkbahar, % 18 sonbaharda, $^{\circ}\text{C}$ 5 yazın düşer. Yazın havanın nemle yüklü olmasına karşılık, bazı yıllarda hiç yağış düşmediği görülür. Yazın bir alçak basınç mekezi olan Çukurova'ya denizden ve Toroslar'dan hava akımı olur. Böylece dinamik nedenli bir yüsek basınç merkezi oluşur. Bir taraftan denizden gelen nemli hava, diğer taraftan barajlar ve ovanın sulanması nedeniyle nem artar. İklimin ve enlemin etkisiyle ısınan hava, birikim nedeniyle ağırlaştığı için yükselemez ve doyma noktasına ulaşamaz. Böylece yazın nem yüklü sıcak bir hava görülür. Ortalama nisbi nem % 66 olmakla beraber, yazın % 90'ın üzerine çıkar. 37 yıllık ortalama sıcaklık 18.7 C'dir. En soğuk ay Ocak, en sıcak ay Ağustos'tur. Ocak ayı ortalaması 9 C, Ağustos ayı ortalaması 28 C'dir. Ovanın sıcak olmasına karşılık, ilin topraklarında yükselti ve yüzey şekillerine göre iklim şartları çok değişir. Yağışlarda da değişme görülür. Dağlık kesimde yağışlar doğal olarak fazladır (Feke'de 930.5 mm. Saimbeyli'de 805 mm.) Ovada ender olarak görülen kar, dağlarda erken başlar ve bazan aylarca kalır. Adana'da yılın 195.6 günü yaz günüdür. Bu günlerin 134.4'ü tropik gün olarak belirlenmiştir.

Bitki Örtüsü

Adana çevresindeki bitki örtüsü, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. 700-800 m'ye kadar bodur ağaçlardan oluşan makiler görülür. Ancak, özellikle yerleşim ve tarım alanlarının yer aldığı alçak düzlüklerde, doğal bitki örtüsü insan eliyle büyük tahribe uğramış, çoğu yerde bütünüyle ortadan kaldırılmıştır. Daha önceleri bu yerlerin doğal bitki örtüsünü, dayanıklı kızılçam ve bazı meşe ormanları oluştururken, bütün Akdeniz bölgesinde geniş yayılma gösteren maki topluluğu, ormanların yok edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Ormanların ortadan kaldırılmadıkları yerlerde, hemen kıyı gerisinde başlayan ve 800 m'ye çıkan maki toplulukları içinde rastlanan küçük kızılçam orman kalıntıları, bu durumun kanıtıdır. 800 m'den başlayan ormanlar, daha alçak düzeylerde yayvan yapraklı ağaçlardan (çoğunlukla meşe), daha yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan (sedir) oluşur. Yaz mevsiminin kuraklığı ve uzunluğu bitki örtüsündeki çeşitliliği azaltır. 2800 m'den sonra yavaş yavaş seyrelen sedir toplulukları, yerlerini Alp, alp alt ve Alp tipi çayırlara bırakır. Alp tipi çayırlar sayısız çiçekleriyle bir halı görünümündedir. Pek çok kez deprem ve yanardağ etkinliklerine uğrayan Bolkar Dağları, 3. zamandaki Alp Dağı oluşumuyla bugünkü biçimini almıştır. Yer kabuğundaki büyük yüzey şekillerinin oluşumuna yol açan egoojenik hareketlerin sonuncusu ise, dağların günümüzdeki yüksekliğine ulaşmasını sağlamıştır. Bolkar Dağları'nın yüksek kesimlerinde 4. Zaman (Kuvaterner)a ait buzullaşmanın izleri görülür.

Adana Havzası

III. Zamanın sonlarına doğru deniz ve kara kökenli sedimentlerin çökmesi ile oluşmuştur. Karışık yapılı bir delta olan Çukurova'nın güneydeki bölüm

.Halsoende(y.10bin yıl öncesinden bugüne)alüvyon yığılmasıyla yeni eklenmiştir.Bunun gerisinde Pleishosen 'e(y.2.5milyon yıl -10bin yıl önce)ait daha eski bir delta vardır.Bu eski deltanın yüzeyleri bugün üç ayrı taraça halinde yüksekte kalmıştır.

Ağıt

Çukurovada ağıt geleneği yüzyıllardır sürmektedir. Ağıtlar genellikle bir Ölünün arkasından duyulan acıları anlatmak için söylenen şiirlerdir. Ağıtları en çok kadınlar söyler. Ölenlerin yakınları bu işi meslek edinmiş kadınları çağırırlar ve ağıtçı kadınların Önüne ölen kişinin giysilerinin bulunduğu bir bohça konur, kadınlar ağıtlarını bitirince diğer kadının önüne koyarlar bu durum bohçada giysiler bitinceye kadar devam eder. Ağıdı erkeklerde söyleseler de bu azdır.Ağıtlar yazılı değildir, daha sonra bunlar yazıya geçirilmiştir. Ağıtlar, savaş, kıtlık, yokluk, ayrılan sevgililer içinde söylenir.Çukurova ağıtları içinde en bilinenleri; Kozanoğlu için yakılan ağıt, Gelin Ayşe ağıdı, Yemen ağıdıdır.

Dadaloğlu

Dadaloğlu' nun ağıtlarından en ünlüsü Kozanoğlu ağıdıdır.İki türlü Kozan oğlu ağıdı vardır.Aşağıda manilerden meydana gelen semaisi yazılmıştır.

Semai

Kozan' a iller Kozan' a
Akıl ermez bu düzene
Öldürmüşler beyimizi
Yasak mezarın gezene

Avşar kızı yas mı tutar
Kara çadır ismi tutar
Altın tabak pas mı tutar
KOZANOĞLU ölmeyilen

Şu Feke' nin hanımları
Talim bilmez alemleri
Kör olasin DERViŞ PAŞA
Hep dul koydun gelinleri

Kara çadır eğme ilen
Ucu yere değme ilen
Ne kaçarsın KOZANOĞLU
Üç beş atlı gelmeyilen

Kızılırmak akmam dedi
Kenarımı yıkmam dedi
Ünü büyük KOZANOĞLU
Ben yerimden kalkmam dedi

Kızılırmak akar gider
Kenarımı yıkar gider

Ünü büyük KOZANOĞLU
Boyuncuğun bükük gider

Gelin Ayşe Ağıdı

Koyun gelir yata yata
Çamurlara bata bata
Gelin Ayşe suya gitmiş
İlgınlara tuta tuta

Aman Ayşe yaman Ayşe
Dağlar başı mor menekşe

Koyun gelir kuzu ilen
Ayağının tozu ilen
Gelin Ayşem suya gitmiş
Yanı çiftte kuzu ilen

Aman Ayşe yaman Ayşe
Dağlar başı mor menekşe

Kırat gelir horlayarak
Ayşe'm gider parlayarak
Dün buradan gitmiş idi
Burçak burçak terliyerek

Türk Halk Müziği

Çukurova müzik yönünden çok zengin bir yöredir. İlde ve bölgede Karacaoğlan'ın türküleri sevilerek söylenir. Adana çevresinden çok sayıda türkü derlenmiştir. Bunlar bozlaklar, uzun hava ve koşmalardır. Adana' da TRT' nin yaptığı araştırmalara göre türküler şu ağızlarda söylenmektedir.

Türkmeni	Varsağı	Bozlak	Avşarağı
Maraşağı	Gavurdağı ağı	Elbeyli ağı	Şafak ağı
Senir ağı	Aşiret ağı	Çukur ağı	Iskan havası

Çukurova' da ilk müzik araştırmalarını, eski Adana Müzesi Müdürlerinden Ali Rıza Yalgın Bey 1928 yılında başlamıştır. 10 yıl boyunca yapılan bu çalışmalar bölge folkloru üzerinde yapılan ilk ve kapsamlı bir çalışmadır.

Bundan sonra bölge müzik çalışmalarına İstanbul Konservatuvarı' ca devam edilip yöreden. Bir çok türkü derlenmiştir. 1936 yılında ünlü Macar bestecisi ve yorumcusu Bela Bardor, ilk defa kendisi ondan sonra da 1938 ve 1941 yıllarında Ankara Devlet Konservatuvarı, Çukurova' dan bir çok türkü derlemiştir. Bu türküler zaman zaman radyo ye televizyondan yayınlanmaktadır.Çukurova uzun havalarında ezgi ile söz arasında uyumlu bir kaynaşma vardır. Türkmen oymakları arasında söylenen ezgiler altı grupta toplanabilir. Bunlar;-Öğüt,- Ağıt,- Yiğitlik,-Övgü,- Yavuk,-Düşman üstüne dir.

Halk Oyunları

Türklerin ilkel dinleri olan "Şamanizm" de Tanrıya karşı yapılan tapınmanın , kötü ruhları kovma törenlerinin, bugünde belirli kurallarla şekillenmiş hali Türk Folklorunu meydana getirmektedir. Şamanizmde gök tanrıyı temsil eden güneş ,ay ye yıldızlar ile herşeyden arınmış bir kutsallığı temsil eden ateş Türk Folkloru'nun en etkin kaynakları olduğu bilinmektedir. Bunların yanında Türk toplum hayatına etkileri çeşitli tabiat olayları ve sosyal olaylar (İnsan - İnsan ilişkisi , insan-hayvan ilişkisi , insan-doğa ilişkisi) Türk folklorunun zenginleşmesinde büyük yer almaktadır.

Yukarıda kısa da olsa açıklanan kaynaklar Adana Folkloru'nun temelini teşkil etmektedir. Ayrıca bölgenin iklim ve coğrafi konumları itibariyle il oyunlarına başka bölge oyunlarında rastlanmayan bir ağırlık kazandırmaktadır. Bununla beraber değişik figürler ve reveranslar ile bu ağırbaşlılık oyunlara çekici bir görünüm vermiştir.

Adana asırlar boyu değişik kökenli kültürlerin köprüsü olmuş , değişik kültürlerin aslı bozulmayan esintileri bölge halk oyunlarını zenginleştirerek apayrı bir renk vermiştir. Genel olarak Adana oyunlarında üç rakamı bütün figürlere temel olmaktadır. Üç defa çökmeler , Üçlü yürümeler , Üç defa topuk vurmalar v.b. gibi.Bu üçlü sistematik hareketlerde gök tanrının üç simgesi olan güneş , ay ve yıldızlara hürmeten yapılıyor görüşü hakimdir.Adana denilince ilk akla milli oyun türlerinden HALAY gelir.İlde oynananlar:

Ağırlama	Üçayak	Halebi
Lorke	Kırıkhan	Serçe
Kaba	Sarhoş	Hasan Dağı
Sirvani	Ceyhan Garibi	Pekmez

Yağlı Kenar	Gel Gel	Temirağa
Acem(Kız İsteme)	Çiftetelli	Kına(Kız Anası)
Adanalı	Sinsin	Dama Vurdum Bir Tepik
Gürgenin Gazeli	Solak	Depki Halayı
Adana Köprü Başı	Koroğlu	Hoş Bilezik
Topal kız	Kürdün Kızı	Mengi

Halayların başlamasından önce ve sonra veya oyun aralarında söylenen uzun havalar:

Ceren	Garip	Döne Gelin
Sabahi	Alo Paşa	Hünkar Oğlu
Beymayıl	Medine	Kele Dezze

Oyunlar davul - zurna eşliğinde oynanmaktadır. Oyunlar arasında bir türkü veya uzunhava söylenir. Halayda en büyük özellik baştaki oyuncudur. Baştaki oyuncu zaman zaman diziden ayrılarak oynar, çeşitli figürler gösterir. Bu sırada davulcu da davulun kasmağına çövenin (tokmağın) ucuyla vurarak ritm verir. Bazen de oyuncunun karşısına geçip beraber oynayarak davulunu çalar.

Oyunlar başlarken veya bir uzunhavanın ardından bir oyuncu ATALIM ATALIM diye bağırır. Diğerleri KİME diyerek cevap verir. Aynı oyuncu HEPİMİZE der, diğerleri NEREYE diye sorarlar, oyuncu da ADANA' NIN OCAGINA, HERKES SEVDİĞİNİN KUCAGINA derken oyuncular hep birlikte HEEYY çekerek halaya devam ederler. Bazan da bu ATALIM farklı olarak söylenir. Örnek: ATALIM ATALIM diğerleri HER KİME... Oyuncu da SEVENLER BENİM TERKİME (ardıma) der.Oyunlar dağlık yörelerde kadınlarla beraber ovalık yörede, çoğunlukla erkekler tarafından oynanır.

Bölgenin Oyunlarından Örnekler

Acem Kız İsteme Oyunu: Diğer halaylardan ayrı bir özellik taşır. Baştaki erkek oyuncu diziden ayrılarak, gelin adayı olan baştaki kız oyuncunun yanında bulunan ve baba rolü yapan erkek oyuncuya yakışıklı olduğunu ima eden hareketler yapar, kız başını yana çevirir istemez, diğer oyuncular da mimiklerle istemediklerini belirtirler. Bu defa damat adayı para ve çeşitli süs, altın ve gümüş takılar göstererek zenginliğini ifade eder, yine reddedilir. Sonundabir silah veya bir bıçakla kendini öldüreceğini ve ardından sevdiğini belirterek kalbini gösterir. Kızın babası kızını ikna eder, ortada yalvaran oyuncuyu eliyle çağırarak verdiğini belirtir. Damat gelir kayınbabasının elini öper, gelin de babasının elini öper. Damat gelinin koluna girerek ortaya getirir. Diğer oyunculara dönerek kendisini çok zorladıkları (kızı vermekte güçlük çıkardıkları) için yaka silker. Ortaya getirdikleri gelinin duvağını açmak için çöktüğünde bazan gelin bir kaç kez nazlanarak arkasını döner ve yüzünü açtırmaz. Sonuçta kızın da gönlünü yapan damat kızın yüzünü açmadan önce yüzük, bilezik ve beşibirlik veya altın zincir takar ve bundan sonra kızın yüzünü açar daha sonra da çiftetelli' ye geçilir. Erkek oyuncular geriye çıkarak çiftetelli oynayan kız oyunculara elle tempo tutarak eşlik ederler.

Orta Asya' dan bu yana bin yılı aşkın bir süre içinde unutulmayan ATA oyunları da çevrede oynanır. Bunların başında yağlı güreş, sinsin , ve cirit oyunları gelir.

Sinsin Oyunu :Meydana büyük bir ateş yakılır. Halk ateşin etrafında yarım ay şeklinde oturur. Davul zurna sinsin havası çalar. Oturanlardan biri ayağa kalkar ve döne döne kaymaya, keklik gibi sekmeye başlar. Elinin biri arkasında bir tanesi de, şahadet parmağı gökyüzüne doğru kalkar. Sinsinci gösterisini yaparken gözücüyle da hasım arar. Sinsincinin gafil bulunduğu bir an diğer bir oyuncu aniden ayağa kalkar ve "Haydi breeh" diye bağırır ve oynayanı yakalamaya çalışır. Oyunda tutmak kuralı yoktur. Ancak istediği şekilde omuzlara vurulur, çelme takılır, sinsinci yere düşürülür. İlk oyuncu kaçmayı yeğler ve arkadaşlarının yanına gidince bu sefer ikinci elini yukarı kaldırır ve gerdan kırar, ceylan gibi seker ve yavaşça üçüncü hasımını bekler. Oyun böylece devam eder.

Cirit Oyunu: Daha çok sinsin gibi düğünlerde oynanır. Köy meydanında Seymen atlıları iki, üç yüz metre aralıkla veya biraz daha fazla uzaklıkta karşılıklı dururlar. Davul ve zurna cirit oyun havasını çalmaya başlar. Aslında cirit ve sinsine oyunlarının havası aynıdır. Karşı tarafın atlılarından biri elinde kargı ve bir elinde kamçıyla karşı tarafa doğru at sürer. Elindeki kargı ve kamçı ile onlara istediği gibi vurur. Bu sırada kimse ona karşı el kaldırmaz. İçlerinden biri kargı ve kamçı ile ona vurmaya, saldırıya geçen kişi de geri dönüp kendi yerine kaçmaya çalışır kendisine atılan mızrak veya kargıdan, kırbaçtan kaçır ve kendi safında yeralır. Bu sırada karşıdan gelen atlı karşı tarafın içine dalar. İlk atlı gibi onları döver. Onların içinden bir atlı çıkar, kendilerine gelen kişiyi geri kovarlar.

Türk toplumunda at çok kıymetli olduğundan mızrak insanın belden yukarısına atılır. Ata hele hiç vurulmaz, bunu yapanlar çok ayıplanır.

Mantufar Oyunu: Bölgede özellikle Hıdırellezde oynanan oyunların başında gelir. Bir cereye (toprak küçük küp) veya sürahiye herkes birşey koyar. (Toka, İğne, Yüzük gibi). Dağların 1300 m. yüksekliğinde yetişen mantufar çiçeği de bu cerenin üstüne konur. Sonra hep birlikte şarkı söylenir ve Çıkan eşyanın sahibi o şarkının niyetlisi olur. İkinci yol, manici başı önce mani söyler ve sonra söylenen maninin kime ait olduğunu belirlemek için cerenden bir eşya çeker. Çekilen eşyanın sahibide , çevresindekilerden niyete gülerler, alkışlarlar.

Mantufar Manilerinden Örnekler:

Mantufarım var olsun
içi dolu nar olsun
Mantufara gelmiyenin
İki gözü kör olsun

Ey mantufar mantufar
Mantufarın vakti var
Mantufara gelenin
Cennette beş tahtı var

Kapıya çekin buğuru
Mantufar evler uğuru
Bu kızı hemen yollayın
Akşama gelecek düğürü

ADANA'DAN MANİLER

Adana' nın yazılar;
Çifte gezer kuzuları
Allah gençlere mi yazmış
Böyle kara yazıları

Şu dünya tatsız tuzsuz
Kara bahtım da mutsuz
Sevilenler iyi hoş
Sevenler hep mutsuz

Kapı dibinde testi
Kemer belimi kesti
Hiç bir derdim yok idi
Yarım mektubu kesti

Anavarza yazıları
Ceren kovar tazıları
Allah bize mi yazmış
Böyle kara yazıları

Adana' nın köprüsü
Çağıl çağıl çağlıyor
Yakına gelme güzelim
Anan bize bakıyor

Bağa geldim yaprağa
Doyamadım sarmağa
Girmem kara toprağa

Kaşları çok dedikçe
Kirpiği ok dedikçe
Pek mi burnun büyüdü
Yok senin gibi dedikçe

Kozan Dağı çatal matal
Arasında aslan yatar
Çok naz eyleme a güzel
Kırpiklerin siğnemi deler

Bugün Mayıs'ın onu
Ben bilmem onu bunu
Ya gel öldür beni
Beklemenin yoktur sonu

Köprünün altı ırmak
Su gelir parmak, parmak
Her yiğidin karı mı
Al duvaklı kız almak

Denizin dibi mildir
Beni söyleten dildir
Bir sen söyle birde ben
Bakalım dertli kimdir

Keten gömlek tendedir
Saçakları yerededir
Dünya güzelle dolsa
Yine gönlüm sendedir

Kar yağar kürek ister
Meyveler kürek ister
Yarım hamamdan çıkmış
Öpmeğe yürek ister

Altını bozdurayım
Gerdana dizdireyim
İpek mendil değilsin
Göğsümde gezdireyim

Ata binesim geldi
Dağı dövesim geldi
Elin oğlu nem olur
Yine göresim geldi

Bölgede özellikle köylerde uzun tura, tuzlu kale, arakeştirme, çelikçomak, hamam kızdı, demirci kömürcü, birdirbir, uzuneşek, kılınç, biliç, batçı gibi çocuk ve büyüklerin oynadıkları oyunlar vardır.

Adana Ağızları

Geniş bir alana ve yoğun bir nüfusa sahip olan ilde tek bir ağzın varlığından söz etmek mümkün değildir. Merkezden hayli uzak ilçelerin ağzlarının farklı özellikler taşıyacağı kesindir. İdari açıdan Adana' ya bağlı bulunan, ancak komşu illere daha yakın olan bu yerleşim merkezlerinin ağzları, komşu il ağzlarından da izler taşımaktadır.

İl merkezin de ise durum çok farklıdır. 1935-1950 yılları arasında Adana köylerinden, 1960 tan sonra da Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ye Orta Anadolu Bölgelerinden Adana il merkezine göçler sonucunda il merkezi hızla büyümüş, merkeze bağlı yeni mahalleler meydana gelmiştir. Adana' nm sanayi şehri olması ile birlikte il merkezinde meydana gelen bu değişiklikler ağızda da kendisini göstermiş ve böylece il merkezinde farklı farklı ağzlar ortaya çıkmıştır. Radyo ye Televizyonun her eve girmesi, okur-yazar nüfusunun artması ise yerli ağzı hızla standart Türkçeye yöneltmiştir. Bugün il merkezindeki yerli ağzı kaybolmaya yüz tutmuştur. Değişik bölgelerden gelerek Adana' ya yerleşenler ise genellikle merkezden uzak hemşehri mahalleleri meydana getirerek bir

arada oturmuşlar ve ağız özelliklerini kısmen korumuşlardır. II merkezine yerleşenler ise yerli ağızın etkisinde kalmışlar, sonuçta da standart Türkçeye yönelmişlerdir.

Ses Bilgisi Özellikleri

Ünlüler e (kapalı e: e ile i arasında ses): Adana ağızlarında, özellikle Pozantı, Tufanbeyli, Feke ağızlarında, yaygın biçimde kullanılmaktadır. Adana ağızlarındaki uzun ünlüler genellikle bazı ünsüzlerin yumuşayıp düşmesiyle meydana gelmiştir.

düğün > dün

Pahalı > palı, balı

Zahir > zar

Öksür > öşür

Akşam > aşam

Büyük Ünlü (kalınlık-incelik) uyumuna aykırı yabancı kaynaklı kelimeler, ağızlarda genellikle uyuma uyar:

cahil > cahal, cal

kıymetli > giymatlı

otobüs > otobos

gazete > gazata

Halit > Halıt

Zerdali > zerdeli

Ancak, büyük ünlü uyumuna aykırılıklar da söz konusudur.

kolay > goley

seksen > seksan

Küçük ünlü (düzlük-yuvarlaklık) uyumuna aykırı bazı kelimelerin Adana ağızlarında uyuma girdikleri görülür:

yağmur > yamır

çamur > çamır

karpuz > karpız

parnuk > pambık

Ünsüzler

n (nazal n) ünsüzü Adana ağızlarında varlığını korumaktadır.

yeni "yeni"

baban "baban"

donuz "domuz"

bana "bana"

Bugün yazı dilinde g-, d- ünsüzleri ile başlayan ancak eski Türkçe döneminde k-, li, t-, ' li olan bazı kelimeler Adana ağızlarında eski şekillerini korumaktadır:

kölge "gölge"
köm "göm"
künde "günde , hergün"
tolu "dolu"

Buna karşılık kelime başında sedalılaşıma sık görülen bir olaydır:

koyun > goyun
kuzu > guzu
kahve > gahve , gave
taş > daş
Tuz > duz
Tatlı > datlı
sabah > zabah

Kelime sonunda k > h değişimi. Eski Anadolu Türkçesi döneminde görülen bu sese değişimi Adana ağızlarında varlığını devam ettirmektedir:

yok / yoh
çok / çoh
bak / bah
içseste ç > ş değişimi:
İçli köfte > İşli köfte

Adana ağızlarından görünen ses olaylarından bazıları ise şunlardır:
Başta ünsüz türemesi (protez)

Elbet > helbet
Eyvah > heyvah
Ayva > hayva

Yer değiştirme (metatez) Adana ağızlarında sık görülür.

kirve > kivre
kibrit > girbit
memleket > melmeket
çömlek > çölmek
Meryem > Meyrem
Ekşi > eşki

Başta ünsüz türemesi R ve I ünsüzleriyle başlayan yabancı kaynaklı kelimelerin başına ünlü getirilmesi çok yaygındır. Bunun sebebi , Türkçede R ve I ünsüzlerinin kelime başında bulunmamasıdır.

Rum > Urum
lahana > ilana
rezil > irezil
lazım > ilazım

Başta y ünsüzünün düşmesi olayı daha çok Yüreğir ve köyleri ağızlarında görülen bir özelliktir.

Yücel> Ücel

Yılan>ilan

Yüce>üce

İçseste ünsüz benzeşmesi ile ilgili olarak şu örnekler verilebilir:

peynir> pennir (bazı ağızlarda pendir)

iğne> inne

İkizleşme olayı çok sık görülür

Aşağı>aşşa

Kazık>kazzık

Eşek>eşşek

Küçük>güççük

Şekil bilgisi özellikleri:

Yazı diline göre farklılıklar gösteren özellikler şunlardır İyelik teklik ve çokluk kişi eklerindeki n sesi nazaldır

+n(~), + n(~) z

inen(~)iz “ineğiniz”

yolun(~)uz ‘yolunuz”

baban(~)” baban”

evin(~)”evin”

İsim fiilinin şimdiki zaman (bildirme) çekiminde 2.teklik ve çokluk kişi ekindeni n ünsüzü nazaldır:

-Sn, -Sn z

Kötüsün “kötüsün”

Kötüsünüz ‘kötüsünüz’

Hastasın(~) “hastasın’

Hastasın(~)ız “hastasınız”

Adanalıyız\ Adanalıyık\”Adanalıyız”

İyiyik “iyiyiz”

Fiil çekinde ikinc Fiil çekinde ikinci teklik ve çokluk kişi eklerinde n ünsüzü de nazaldır-n,-nz

Geldin(~)”geldin”

Geliyon(~)uz “geliyorsunuz”

Geldin(~)iz “geldiniz”

Gelececeken(~)iz “geleceksiniz”

Fiil çekiminde 1. çokluk kişi için -k eki kullanılmaktadır.

gelirik "geliriz"
geldik "gelmiş"
gelmiştik "gelmişsiz"
geliyok "geliyoruz"
geleciyk, gelecek "geleceğiz"

Şimdiki zaman çekiminde ise ses düşmesi meydana gelmektedir.

geliyom, gelyon(~) / geliyon/(~), geliyo
geliyok, gelyon(~)uz / geliyonuz, geliyorlar / geliyollar
Adana ağızlarında istek kipinin 1. çoğul kişi çekimi -e-k; -a-k, a-h ekleriyle yapılmaktadır.

gelek, gidek, görek
yatak, kaçak, ohuyak, ohuyah

Gelecek zaman kipinin çekiminde ise hece düşmesi (haploloji) olayı görülür:

gelecem "geleceğim"
geleceken "geleceksin"
geleceyk / gelecik / gelecek "geleceğiz"

Geniş zamanın 2. teklik kişi çekimi -An, -n ve -n ekleriyle yapılır.

yazan "yazarsın"
giden "gidersen"
görün "görürsün"
bilin "bilirsin"
uyun "uyursun"

Söz Dilimi

Yazı dilinden pek fazla ayrılık görülmez. Ancak, konuşma dilinin bir Özelliği olarak devrik cümle sık kullanılmaktadır.

Söz Dağarcığı

Adana ağızları geniş bir söz dağarcığına sahiptir. Türkçe kelimelerin yanı sıra alıntı kelimelere de rastlanmaktadır. Söz varlığı incelendiğinde eski Türkçe ve eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde kullanılan, ancak bugün yazı dilinde kullanılmayan bazı kelimelerin, farklı şekil ve anlamlarda da olsa, Adana ağızlarında hala kullanılmakta olduğu görülür. Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

bayaktan, bayahtan: "az önce, demin"
böbü, böğü "Zehirli ve büyük örümcek"
çim- "yüz- yıkan"
göyün-, köyün-: "yan-"

sınıkçı: “kırık çıkıkları tedavi eden kişi ; kırık çıkıkçı”

sırı-: “yorgan- :dik-”

tike :kuşbaşı büyüklüğünde et parçası”

-yazı: “ova, tarla”

Söz dağarcığı konusunda bir fikir verebilmek amacıyla bölge ağızlarında kullanılan mahalli kelimelerden bazıları aşağıdadır.

balcan “patlıcan”

banadura “domates”

bider “tohum”

cülük “civciv”

dihıl- gir-”

dulda “sığınılacak kuytu emin yer”

ellem “herhalde, galiba”

enik “köpek yavrusu”

galle “sincap”

gındırık “aralık”

gulle “gülle, bilye”

helke ““kova”

him “im; tarlaların ve bahçelerin sınırını belirleyen işaret”

kalan “artık”

kele “ayol”

kelli “sonra”

kertiş “kertenkele”

köstü “köstebek”

manık “kedi yavrusu”

nünük “salyangoz”

taka “pencere”

tamam “ya, hani”

tosba “tosbağa, kaplumbağa”

tülü “haman havlusu”

Deyimler

Kurudere sele gitmek

Meteliğe kurşun sıkmak

Melefe gibi olmak

Öküzün altında buzağı aramak

Yediği önünde yemediği arkasında

Cılk çıkmak

Sırma saçlı, badem gözlü

Kul köle olam,

Deli donuz, del dana

Ondan kelli
Gel bire, he
Gadasını aldığım
Bıldırın bideri
Bozlakları ihtirak
Bire babam, bire anam
Kurban olam
Pambığım
Ciğer köşem, bir tanem
Akli batasica
Allah ondurmuyor

Tekerleme

Bekir Bekir ben var
Şu derede nem var
Uzun uzun çam var
Kısa kısa kol var
Kara öküze yem ver
Ben veremem sen ver
Anangile gideceğim
Yedi eve güdücüyüm
Yediside avrana
Bimdim gittim kervana
Kervan bu mu işim
İçi oldu su imiş
Ben bu suyu geçemem
Koyun kuzu seçemem

Ninnilerden Örnekler

Ninni desem dağlar uyur
Dağlarda laleler büyür
Benim yavrum şimdi büyür
Nenni nenni yavrum nenni

Bebek seni uyuturum
Yaylalarda büyütürüm
Meme verip avuturum
Nenni bebeğim nenni

Mini kızım hoplasın
Cicisini toplasın
Büyüyünce beyine
Hiç eziyet yapmasın
Uyusun yavrun ninni
Büyüsün yavrum ninni

Oğlum Üvey olacak
Bir nimete konacak
Ekmeğin tandırdadır
Yetişmezsen yanacak

Ninni benim yavruma
Gideyim tandırma

Bilmeceler

İdris gider içi yok
Çörek yapar tuzu yok / ARI PETEĞİ

-Sarı tavuk dalda yatar
Dal kırılır yerde yatar / AYVA

-Sarı öküzüm yatar kalkmaz
Göğ Öküzüm gider gelmez / ATEŞ-DUMAN

-Dambaşında dan bağlı
Gittim baktım gene bağlı I LOĞ TAŞI

-Kırmızı fesli
Uzun sesli / HOROZ

-Dağdan gelir tıkr tıkr
Ayakları gümüş bakır / ARABA

-Dağdan gelir dak gibi
Kolları budak gibi
Eğilir bir su içer
Bağırır oğak gibi I ARABA

-Dağda tak tak
Suda şıp şıp
Arşın ayaklı
Burma bıyıklı / BALTA-BALIK-LEYLEK-KEÇİ

--Kolu var ayağı yok
Karnı var canı yok / CEKET

-Kara tavuk
Karnı yarık / DERE

-Gökyüzünde yanrım somun I AY

-İnsan yaparyapısını
Kulu açar kapısını / İÇLİ KÖFTE

-Makas kesmez
İğne batmaz
Mavi atlas / GÖKYÜZÜ

-Sıra sıra odalar
Birbirini kovalar / TREN

Atasözleri

- Dostunu yolculukta öğren
- Ulular köprü olsa basıp geçme
- Suyun çağlamasından, insanın söylemesinden kork
- El eli yıkar, elde döner yüzü yıkar
- İtme el kapısını el ucuyla, iterler kapını koy gücüyle
- Dandandırma dana gelir, dadanırsa gene gelir
- Güz güneşinde kızıl, bahar güneşinde gelinim yansın
- Dosta çayır, düşmana çadır göster
- Yaz yağmuru baktı barındırır
- Bir deli kuyuya taş atar, on akıllı çıkaramaz
- Kapını sıkı tut, komşunu hırsız çıkarma
- Anası yiğit olanın, itide yavuz olur
- Analı oğlak yarda, anasız oğlak yerde oynar
- Akılsız iti, yol kocatır
- At tökezlemekle ayağı kesilmez
- Adamın sırtına vurmuşlarda, arkam demiş
- İt linge gider, deve lönge gider, ikiside konak yerine gider
- Yavuz hırsız ev sahibini bastırmış
- Gelen gideni aratır
- Bıçak sapını yontmaz
- Göç geri dönünce, kötü eşşek kervan başı olur

Efsaneler

Çukurova bölgesinde bir kale kalıntısı, nerede su getiren yollar, kanallar varsa orada bir efsane vardır. Toroslar' ın, Çukurova' nın taşı toprağı efsane ile yoğrulmuştur. Geniş bir tarihi kültüre sahip olan Çukurova şehirleri tarihi efsanelerle çok eski zamanlara kadar uzanır.

Çukurova Efsanelerinden Örnekler

Anavarza Efsanesi

Çukurova'nın kuzeydoğusunda, Savrun suyu'nun Ceyhan ırmağına kavuştuğu yerin yakınında bir kale vardır. Adına "Anvarza Kalesi" derler. Ceyhan'dan Kadirli'ye giderken, Anavarza Kalesi sağda, ovoidan bitercesine birden bire yükselir. Kale yalçın bir kaya üzerindedir. Şehir kalenin eteklerine kurulmuştur. Bugün şehir ve kale kalıntısı halen ayakta durmaktadır. Bu tarihi kalıntının güzel bir efsanesi vardır.

"Vaktiyle Anavarza yiğit insanların, güzel kızların yaşadığı büyük bir şehirmiş. Kent ve kale dıştan gelecek her tehlikeye karşı koyabilecek durumdaymış. O zamanlarda şehirde yaşayan taş ustaları taştan oymalarla evleri, meydanları süsler, insana şaşkınlık verecek hayranlık uyandıracak eserleri yaratırlarmış.

Gündüzleri halk, kentten çıkar, tarlada bayırda işini görür, akşam olduğunda kente geri dönermiş. Kentin dışı derin hendeklerle ve yüksek duvarlarla çevriliymiş. Kentin kapısındaki asma köprüden başka içeri girilebilecek hiçbir yer yokmuş.

Halk bu güzel kentte huzur içinde yaşarmış. Akşamları her ev kahkahayla dolarmış, ağıtlar şarkı diye söylenirmiş. Halk mutluymuş, tabi ki kentin kralı da mutluymuş, günler böyle gelir geçermiş.

Anavarza Kralı'nın (Aya sen doğma, ben doğayım) diyen dünya güzeli bir kızı varmış. Bu kız akıllımı akıllı, güzel mi güzelmış. Gel gör ki, günlerden bir gün işte bu kız yüzünden kentin huzuru kaçmış, Kralın o gülen yüzü kararmış, kaşları çatılmış.

Bir gün sis Kralının elçisi, Anavarza Kralına gelmiş

- Ulu Sis Kralı adına yüce Anavarza Kralına saygılarımı sunarım, demiş,

Kral:

- Söyle bakalım ne diler kralın bizden ? deyince de elçi:

- Kralım kızınızı oğluna ister.

- Yaa, öyle mi?

- Evet yüce kralım.

- Ya isteğini kabul etmezsem ?

- Ulu Kralım bunuda düşünmüştür. Kızınızı oğluna vermezseniz, Krallığınıza savaş açacağını bildirmeklede görevli bulunuyorum.

- Savaş diler demek?

- Hayır... Ama...

- Sis Kralına söyle, bu işi düşünmemiz gerekir.

Anavarza Kralı işte böyle demiş.

Dert geldi mi üst üste gelirmiş. Sis Kralı' nı elçisi gidince bu defa Misis Kralı' nın elçisi kapıya dayanmış. Oda kızı Misi Kralı'nın oğluna istemeye gelmiş. Oda aynı istek ve tehditlerde bulunmuş.

Anavarza Kralı, çok halim - selim, iyi yürekli bir insanmış. Ne yapacağına karar verememiş, dalmış kara düşüncelere. Durum çok cetin. Kızını bu krallardan hangisinin oğluna verse diğeri yine kendi halkına savaş açacak. Belkide ülkesi elden gidecek. Hiçbirine vermezse bu defa iki ülke halkı, ile savaşmak zorunda kalınacak diye düşünüp durmuş.

Kız babasının haline çok üzülmüş yüreğinden vurulmuş, babasına:

- Olur mu Kral babam. Ben senin kızın değil miyim? Bana derdini niçin açmazsın? diye kahırlanmış.

Kral:

- Kızım, güvercen topuklu yavrum demiş. Çok haklısın. Bilmem ki ne etsem. Sis Kralı elçi göndermiş, oğluna seni ister. Misis Kralı' da elçi göndermiş. Oda oğluna seni ister. Vermezsem, savaş açılacak, hangisin peki desem yinede olacağı bu. Ne yapmalı bilemedim demiş.

Kız gülmüş:

- Ondan kolay ne var?
- Şeytan bile çözemez bu düğümü kızım, demiş kral.

Kız:

- Hayır kral babam Bundan kolay birşey yok. Dersen ki onlara, ben kızımı veririm, veririm ama, bir koşulum var. Anavarza' nm suyu az. Buraya bol suyu ilk önce kim getirirse, onun oğluna veririm kızımı. Onlara böyle söyleyin siz. Gerisine karışmayın.
- Bak işte, bunu hiç düşünmemiştim. O zaman savaşız çözeriz bu işi.
- Elbette babacığım. Halkımız rahat, huzur icinde yaşıyor. Onların benim yüzümden acılara katlanmalarını, ölmelerin istemem hiç, demiş.

Böylece aradan günler geçmiş her iki kralın elçileri, Anavarza Kralı' nm kararını Öğrenmek üzere Anavarza' ya geçmişler. Kral onlara kızının Öğrettiğini söylemiş.

- Anavarza' ya bol suyu ilk getirenin oğluna kızımı vereceğim. Kararımı krallarınıza böyle iletiniz. Elçiler bu kararı hemen kendi krallarına iletmişler.

Bunun üzerine , Sis Kralı yukarıdan, Misis Kralı aşağıdan başlamışlar su yolunu yapmaya, Sis Kralı su yolunun yontma taşlardan, çok güzel, sağlam biçimde yaptırmaya uğraşmış. Bu yüzden işi gecikirmiş. Misis Kralı da kerpiçten yaparmış su yolunu. Bu yüzden Misis' lilerin su yolu çabuk ilerlemiş. Günler geçmiş, yollar ilerlemiş, sonunda aşağıdan Misis' lilerin su yolu görünmüş. Sis' lilerden bir haber yok. Misis' lilerin su

yolunun kente yaklaşmakta olduğunu gören kızı almış bir üzüntü. Meğer içten içe yiğitliğini duyduğu Sis Krali' nin oğlunu seviyormuş. Ona adamlar göndermiş ve

İyiye kötüye bakma. Elini çabuk tut demiş.

Ama taş yol bu. Peynir değilki doğrana, çamur değilki sıvana. Sonunda Misis' lilerin yolu bitmiş. Su gelmiş kentin kapısına dayanmış. Dayanmış dayanmasına ama, kız buna dayanamamış. Kaldırmış kendisini kayalıklardan aşağı atmış.

Derler ki, Anavarza o günden sonra bir daha şenlik nedir bilmemiş. Kentin evlerinden neşe dolu kahkahalar yükselmemiş

Lokman Hekim Efsanesi

Lokman Hekim bütündoktorların üstadıdır. Söylentilere göre, bütün otları, çiçeklerin dilinden anlayan Lokman Hekim ilaçlar yaparmış. Her çiçek, her ot, Lokman' a hangi hastalığı iyi edeceğini söylemiş. Bütün dünya' yı dolaşan Lokman Hekim, Çukurova' nın bereketli topraklarında herşeyin yetiştiğini görünce Misis şehrine yerleşmiş. Her derde deva olan Lokman çevresindeki hastaları iyi etmiş. Hastalısız sapasağlam yaşamaya başlayan insanlar Lokman' a başvurarak Ölümsüzlük 'e çare bulmasını istemişler. Lokman' da Çukurova' yı adım adım dolaşarak Ölümsüzlük' e çare olacak bitkiyi aramaya başlamış. Bir çınarın altında uyurken bir ses duymuş. "Lokman, bunca zamandır arayıp taraman bitsin. Ben ölümün ilacıyım. Bundan böyle insanlara da hayvanlarada ölüm yok " kendisine seslenen otun yanına koşan Lokman Hekim ilacın nasıl yapılacağını da öğrenmiş, bir defter e yazmış. Otuda kopararak yola düşmüş. Misis e gelince Ceyhan nehri üzerindeki Misis köprüsünün üzerinde durmuş. Defteride elindeymiş. Defterine yazdıklarına bakarak ilacı yapmaya koyulmuş. Tam yapıp bitireceği sırada görünmez bir el bir vuruşta defteride otuda uçurarak suyu düşürmüş. Lokman Hekim' de bu yüzden ölümü çağre olacak ilacı bir daha bulamamış Otlar da o tarihten sonra kendisine yüz çevirmişler. Bir daha onunla hic konuşmamışlar.

Şahmaran Efsanesi

Çukurova Efsanelerinden birisi de Şahmaran Efsanesidir. Adana da halk arasında Misis yılanla, Ceyhan Yel' le, Adana Sel' le gidecektir, diye bir söylenti vardır. Adana - Ceyhan arasındaki Yılan Kale' nin de adı Şahmaran Efsanesine karışmıştır.

Söylentiye göre Yılan Kale' de çok yılan yaşamış. Yılanlar sütle beslenirmiş. Günün birinde sütsüz kalacaklar ve kaleden çıkıp Misis' e inerek orada yaşayanları sokacaklarmış.

Diğer bir söylentiye göre; çevrede yaşayan beylerden biri çaresiz bir derde tutulmuş. Yapılan ilaçlar hiç fayda vermez olmuş. Bir doktor, Beyi iyi edecek yılanların padişahı Şahmaran' ın gözleri olduğunu söylemiş. Ama Kimse Şahmaran' ı bulamamış. Yılanlar padişahı insan oğullarından birine büyük bir iyilikte bulunarak onu yılanların sokup öldürmesinden kurtarmış işte bu insanoğlu Şahmaran' ın saklandığı yeri biliyormuş Bu insanoğlu beyin. vereceği ödülü kazanmak için Şahmaran' ı yakalamaya karar vermiş. İnsanlar arasında Şahmaran' ın saklandığı yeri tek bilen kişi o imiş. Bu arada Şahmaran çok güzel bir kıza aşık olmuş. Bu kıızı daha iyi görebilmek için kuzın gittiği hamamın tepesine çıkmış ve oradan kayıp hamamın ortasına düşmüş. İşte onu takip eden ve onu bilen insanoğlu Şahmaran' ı bu hamamda öldürüp, gözlerini götürmüş. Gözleri yiyen bey iyi olmuş.

Mayasını Halk şairlerinin Hayatından. Alan (Aşık Hikayelerine) Çukurovadan Bir Örnek

Karacaoğlan' in Hayatından Bir Bölüm

Günlerden bir gün Karacaoğlan bir subaşına varır. Ulu bir ağacın altına oturur. Alır sazı eline türkü söylemeye başlar. Türkü söylerken bir ara gözü su birikintisine takılır. Suda altın saçlı bir güzelin aksini görür. Karacaoğlan birden heyecana kapılır. Çünkü bu hayal çok zaman önce rüyasına gelip kendisini HAK aşığı eden kızın hayalinin aynısıdır. Karacaoğlan hayaLi daha yakından görmek için suya eyilir. Tam suya düşecekken bir el kendisini yukarı çeker. Karacaoğlan başını çevirir bakar ki, kız kendisine muzip muzip bakıp gülüyor. Neyse Karacaoğlan heyecanı geçtikten sonra alıp sazı eline başlar tellerine vurmaya;

Suya giden allı gelin
Niçin böyle salınırsın
Dilber, bir su ve içeyim
Gelin, kimin gelinisin

Henüz öndört yaşındaki bu güzel köylü kızı kıkır kıkır gülererek şöyle der:

Su değildir senin derdin
Görmek ise yeter göndün
Oğlan, burda çokça durdun
Ağam gelir, dövülürsün

Karacaoğlan hiç laf altında kalı mı?

Dövülürsem dövüleyim
Sövülürsem sövüleyim
Gelin sana kul olayım
Ölürüm, kanlım olursun

Kız gülererek cevabını verir
Yaylalara göçmedin mi
Soğuk sular içmedin mi
Güzel görüp geçmedin mi
Beni görüp delilirsin

Karacaoğlan içini çekip sazın tellerine vurur
Türlü yaylayı görünce
Soğuk suları içince
Kocayıp vaktin geçince
Taşlar alıp dövünürsün

Kız kaçamak etrafına bakınıp kimselerin olmadığına inanınca

Evlerimin önü solgan
Ağamı görürsem korkan
Telli perçemlisin oğlan
Ne dedim ki darılırsın

Karacaoğlan biraz ferahlayınca cevap verir.

Karacaoğlan sana vurgun,
Bak yüzüme nasıl solgun
Sevindirdin beni bugün
İnşallah Cennet görürsün

Kız, testisini doldurup oradan uzaklaşmak ister. Fakat Karacaoğlan gitmesini istemez.

-Güzel kız, benim içimi yakıp nereye kaçıyorsun ? Biraz daha yanımda eğlen, der.

Kız sakrak bir kahkaha atıp kolunu Karacaoğlan' nın ellerinden kurtarır.

- Haydi kal sağlacakla..... Hala için yanıyorsa, kendini dereye at. O zaman ateşin söner, der.

- Allah aşkına, benimle eğlenme. Hiç olmazsa adını söyle. Nerede kalıyorsan söyle, seni göreyim.

Karacaoğlan'ın bu yalvarmaları karşısında kız yumuşar.

- Adım Esmihan' dir. Yörük beyinin kızıyım. Biz göçebeyiz. Karşı tepeye konaklamıştır. Allah nasip ederse bu gece toparlanıp gideceğiz.

Gitmek sözünü işitince Karacaoğlan telaşlı sorar.

- Nereye gideceksiniz?

Karacaoğlan sazını kaptığı gibi seke seke delikli saçlarını uçura uçura giden kızın arkasından şu türküyü söyler.

Döndür boynun benden yana
Aşakını biraz tanı
Kurban olam işte sana
Edem feda ben bu canı

Gayri bana bakma mısın
Yangına su dökme misin
Sen Tanrıdan korkma mısın
Yok mu kalbinin imanı

Karacaoğlan, kez dilini
Yare söyleme halimi
Şaşıрма sen bu yolunu

Aşkım baki, yarin fani

Batıl İnançlar

Batıl inançların tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. En ilkel toplumlardan ben değişikliklere uğrayarak bugüne kadar uzanan ve halen yaşayan inançların insan üzerinde büyük etkileri vardır. Yalnız ilmin girmediği toplumlarda batıl inançlar daha da belirginleşir.

Adana'da batıl inançlar eski kültürlerin etkisindedir. Henüz dışa tam olarak açılmamış, kapalı toplulukları oluşturan köy ve kasaba halkının günlük yaşantısında önemli bir yer tutar. Bunlara birkaç örnek:

- Güneş battıktan sonra bir komşuya acı yiyeceklerle, kazan, kömür, sac, ve siyah renkli eşya verilmesi (Ölüm habercisi olduğu için)
- Eve gelen yiyeceklen evdekiler yemeden önce başkasının yemesi (Uğursuzluk)
- Sağmalı olan evlerin önünden boş kapla geçilmesi (Bereketsizlik)
- Köpeğin uluması, baykuşun ötmesi, tavuğun horoz gibi ötmesi (Uğursuz Haber)
- Cuma günü öğleden önce iş yapılması (Dini dinlenme günü)
- Ayın (Kameri ay) son çarşambasında çamaşır yıkanmasının uğursuzluk sayılması (Bu çok eski ay tanrılı devreden gelme bir boş inançtır)
- Bir yolcunun, yolda giderken tavşana yada sakat eşeğe rastlaması (Uğursuzluk)

- Gelin geldiğinde düğün bayrağının düşürülmesi, (Uğursuzluk)

İstekler, umutlar, üzüntüler, nazardan korunma, şans, çocuk istemek, zengin olmak gibi çeşitli hallerde, batıl inançlardan yardım beklenir.

Adak Yerleri

Yurdun diğer illerinde olduğu gibi Adana ilinin bir çok kasaba ve köylerinde yerlerine rastlanır. Adak yerlerinin özelliğine göre adak çeşitleri değişir. Adaklar genellikle mevlüt, kurban, tuz, mum, oruç adamakla, yoksulları giydirip yedirmekle olur. Bazıları adak yerine tütsü yakmakla, bez bağlamakla adak adar. Adaklarda önce Allah dan yardım dileğinde bulunulur ve sonra o yerdeki ulu kişinin sefaati istenir. Çevrede Zeynep Bacıya, Hacı Sitti' nin ruhuna, Acele Bacı' ya helva adakları adanır. Yapılan adaklar bunların ruhlarına gönderilir.

Adana merkezinde Cabbar Dede, Zilli Dede, Bulut Dede, Arpacı Mescidi gibi adak yerleri vardır. Kadirli ilçesinde Hasan dede, Karaisalı' da Koyun Dede, Narlı Dede, Karataş ilçesinde Murtlu Dede, Yedi Kardeşler, Cafer Sadık, Mesut Ben Hengi gibi yerler önemli adak yerleridir. Ceyhan' nın ziyaret edilen adak yeri DurHasan Dede' dir. İl dışında Eshabi Kehf ve Arıklı Ziyaretleride halkın adak adadığı yerlerdir.

Dinsel Yapı ve İnançlar

7. yy. da Müslüman ordularının Anadolu'ya girişlerine kadar Çukurova' da zamanın imparatorluk ve krallıklarına paralel olarak çeşitli din ve meshepler hakim olmuştur. Halifelik devrinden başlayarak Emevi ve Abbasiler devrinde İslam dini Çukurova ve Anadolu'da tanınip, yayılmaya başlamıştır. Abbasiler devrinde Uç beyler olarak özellikle Çukurova' ya Türk Boyları girmeye ve yerleşmeye başlamıştır. Daha sonra Selçuklular ve Osmanlılar devrinde Çukurova' ya Müslümanlık hakim olmuş bu devre içinde Hristiyan ve Yahudi azınlıklar kendi din, örf ve adetleri içerisinde rahatça yaşamışlardır. I. Dünya savaşı sırasında işgale uğrayan Çukurova dan işgal kuvvetlerince kıskırtilan azınlıklarla yerli Müslüman halk arasında kanlı mücadeleler yapılmıştır. Bugün Çukurovada çok az sayıda Hristiyan ve Yahudi azınlığı vardır. Müslüman Dininin kuralları bütün kasaba ve köylerde geçerlidir. Doğumdan ölüme kadar dini kurallar uygulanır. Bu bakımdan Adana ilinde müslümanlık güçlü bir din olarak yaşamaktadır. Bölgede halkın çoğunluğu Hanifi meshebenden olmakla beraber Alevilikte mevcuttur.

Doğum ve Ölümle İlgili Gelenek ve Görenekler

İnsan hayatında yaşanan en büyük mutluluklardan biri çocuk sahibi olmaktır. Anne hamile kalınca bu mutluluk yaşanır ve aynı zamanda da hazırlıklar başlar. Aday anne doğacak çocuğu için ön hazırlıkları yapar. Zıbın, kundak, başlık v.b. dikilmeye ve tulum, ceket örülmeye başlanır. Kız annesi doğum için adeta kızı ile yarışır. Hazırlanan çocuk çeyizi elişi, nakışlı bohçası doğumdan sonra yeni annenin evine getirilir. Ebe veya doktor eşliğinde doğum yapan anneye kırmızı kurdele bağlanır. Çocuğun kundağının üstüne kırmızı bir ince örtü örtülür. Bundan amaç, çocuğu al basması' annenin loğusa hummasına uğramamasıdır (Yörede bazılarının al basması gibi batıl inançları vardır.)

Doğumdan sonra anne ziyaret edilir, kaynar içilir ve çocuğa maşallah, kolye, küpe gibi takılar takılır.Yeni doğan çocuğun yanına yeni doğum yapan başka bir anne giremez. Hatta hiç doğum yapmamış kısır bir annede giremez. Aynı anda doğum yapan iki kişi mümkün olduğu kadar birbirlerini çocuğun kırkı bitinceye kadar görmezler.İlin bazı yerlerinde yeni doğan bebeğin ağzına bal sürülür. Bundan amaç ömür boyu ağzı tatlı olsun demektir. Yeni doğan bebeğe üç ezan meme verilmez. Sadece ağzına şekerli su verilir. Daha sonra din hocası veya aile büyükleri gelerek dua ile üç defa çocuğun kulağına üç defa çocuğun ismini okur. Böylece çocuğun adı konmuş olur. Birde bebeğin göbek adı vardır. çocuğun göbeği kesilirken bu adda konur (çünkü öte dünyada dirilme olduğu zaman insanların ilk defa göbek adıyla çağrılacağı inancı yaygındır.) çocuğun göbeği de evin eşğine veya bahçesine gömülür.

Yeni doğan bebek yedinci,yirminci,kırkinci günü merasimle yıkanır.çocuğun suyuna ayna,tarak,yumurta,para,yeşillik v.b. ve bunlar hamam tasına konur.

Ölüm Gelenekleri

İlde dini kaideler İslam dininin emrettiği şekilde yapılır.Ölen kişinin eşyalarından birçoğu hayrına dağıtılır.Ölünün ailesi fakirlere ölenin hayrına para,yiyecek ve giyecek verirler.Bu arada yol ve köprü yaptıranlar camilere sergi alanlar,çeşme yaptıranlar yanında,sosyal yardım kurumlarına bağışta bulunanlarda olur.Şehirde cenaze çıkan eve komşular birkaç gün yemek gönderirler.Köylerde ise cenaze evinde keçi,koyun kesilerek birlikte yemek hazırlanır ve yenir.Hepsi ölünün ruhuna bağışlanır.Türkmenler arasında ölüye mersiye okunur.Halk arasında mersiyeye ağıt denir.Ağıtların besteleri ve güfteleri o anda yapılır.Ağıtları genellikle kadınlar yakarlar.

Folklor

Türk'ün kendisine has gelenek ve görenekleri yurdun her köşesinde olduğu gibi Çukurova'da da kendisini gösterir.

İlimizde gelenek ve görenekler ufak tefek ayrılıklara rağmen bütün ilçelerde aynıdır. Yalnız, büyük şehir ve kasabalarda bazı gelenek ve göreneklerin değiştiği görülmektedir.

1-Düğünler

Folklorumuzun en renkli köşelerinden biri düğünlerimizdir. Şehirlerde eski düğün gelenekleri kalmamışsa da, Yörük ve Türkmen köylérinde eski geleneklerimiz aynen yaşamaktadır.

Düğün, köylülerin ortak yaşantılarından biridir. Köylü bir birinin neşesine üzüntüsüne kısaca her şeyine ortak olur. Bu bakımdan düğün, ölüm gibi her olay köylünün yaşantısında iz bırakır. Olaylar köydé uzun zaman unutulmaz..

Adana'da düğünler yurdun pek çok yerinde olduğu gibi mahsulün hasadından sonra başlar. İlk davul sesi düğün bayrağı oğlan, evine dikilirken duyulur. Adanalı düğününe Türk bayrağı astırmakla başlar. Milli bütünlüğümüzü temsil eden Türk bayrağını şehitlerin üzerine örterken, en mutlu gününde onu taşır.Çehizini, gelin alayını onunla birlikte taşır. Bu da Türk'ün kendine has özelliklerinden biridir. Çukurovalı düğünlerinde en güzel halayını çeker, cirit oyunları karakucak güreşleri ve silâh atma gibi eski Türk geleneğini aynen uygular. İlin sevilen oyunları Adana Uçayağı, Ücayak, Mengi Temirağa, Dokuzlu, Sarhos, Kaba, Halebi, Kırkhan ve Şirvani' dir.

Osta Asya'dan beri ve halen yaşattığımız düğün geleneklerimiz Aydana'nın köy düğünlerine ayrı bir hava verir. Düğünlerimizde yaşayan gelenek ve göreneklerden örnekler:

Dünür gitmek: Kız istemeye gitmeye denir.

Başlık: Oğlan evi kız evine alacağı eşyaların dışında para verir. Kız evi bu paranın bir kısmı ile oğlan evine hediye hazırlar. Adana'da bu usul gittikçe azalmaktadır.

Çehiz: Kızın yeni evi için hazırladığı eşyalara denir. Düğünden az bir zaman önce oğlan evi kızı elbise, çamaşır gibi şeyler alır. Buna Çehiz denir.

Okuntu: Akraba, eş dost, komşu ve diğer tanıdıklara armağanlar gönderilir ve düğüne çağırılır. Havlu, basma, su bardağı kibrit, çay ve hatta şeker gibi çeşitli hedivelerin okuntu denir. Davet edilenler kendilerine çağırılan tarafa birer hediye alırlar. Kız evinin hediyeleri genellikle çehiz giderken verilir. Yumurtalık, Bahçe ve Toprakkale yörelerinde düğün hediyesi kız nişanlanır nişanlanmaz evlerine getirilir.

Kına gecesi: Kına gecesi düğün gününden bir gün önce kız evinde yapılır. Oğlan evi kurbanı ve diğer yiyecekler kız evine gönderilir. Akşam bilhassa köylerde ellerine çıra yakarak oğlan evinin kız evine yollanışı çok neşelidir. Kına gecesinin de düğünde olduğu gibi eğlenceler düzenlenir. Gecede yakın dostlar, akrabalar ve kızın arkadaşları bulunur.

Kına yakmak: Kına gecesi bir ara eğlence durur. Sıra kına yakmağa gelir. Ortaya bir sandalye konur. Gelin olacak kız dualarla üç defa sandalyenin etrafında döndürülerek oturtulur. Kız başına dualarla al duvak örtülür. Başında bir tepsi içinde bir defada kırılmak üzere kelle şeker kırılır. Sıra gelin olacak kıza gelir ve mani söylemeye gelir. Ağıt ve mani söylenir bu arada üzülenler de olur. Bunda biraz da kızını da vermenin, onu aile yuyasından kaybetmenin payı da var. Bu düşüncelerle kına türküsü söylenirken kızın yakınların dan ağlayanlar olur. Bu sırada içerive kenarlarına mumlardizilmiş bir tepsiye kına getirilir. Kınanın şekilli çıkması -gelin kızın eline ipler sarılır kına yakılır. Artan kına konuklara dağıtılır. Bu sırada kına türküsü söylenir. Kına yakılması bittikten sonra yine eğlenceler devam eder. Geli-ne kına yakılırken konuklar üzüm, ceviz, leblebi ve şeker gibi çerezi yerler. Kına gecesi yapılmadan önce bazı köylerde bir erkeğe -kadın elbisesi giydirilir. Bu adam ata bindirilir. Böylece kızın evine gidilir. Çalgılarla şenlik yapılır buna KEPEZ denir.

Çevrenin ünlü kına türküsü

1	3
Bir incecik cay dolandır	Şu görmek ekin sandım
O da vaktinde bulanır	Ekin değil burçak imiş
Ana besler el göneler	Kız anadan ayrılması
Vermen beni Develiye	Yalan değil gerçek imiş
2	4
Kız anası kız anası	Biner atın iyisine
Basında mumlar yanısı	Gider yolun koyusuna
İşte geldik gidiyoruz	Kız anam yazgın buymuş
Hani bunun öz babası	Allah da böyle buyurmuş
5	7
Atladım geçtim eşiği	Baba baba kölen olayım
Sofrada kaldı kaşı	Sakalının teli olayım
Büyük evin yakışığı	Verme beni yadellere
Kız anam kınan kutlu olsun	Kapında kölen olayım
6	8
Yuduğum yassı taşlar	Çattılar ocak taşımı
Bölgelendirdiğim ağaçlar	Kurdular düğün aşımı
İşte koydum gidiyorum	Çağırın gelin kardaşımı
Beni unutmayın gardaşlar	Çeksin atımın başını

Bayrak Dikme: Düğünün ilk günü yaşlı bir kimse tarafından dua okunarak düğün bayrağı oğlan evine dikilir. Burnu takiben bir silâh atılır. Bu sırada davulun sesi duyulur. Davul eşliğinde halay çekilir. Oğlan evi tarafından halay çekenlere işlemeli yağlık verilir. Böylece düğün başlamış olur.

Kınacı cezası: Oğlan evinden kız evine kınacı gidenler, kolay kolay kız evine giremezler. O gün için kız evi oğlan evinin gelenlerle şaka amacıyla ceza verir. Amac, hoş vakit geçirmektir. Örneğin, kınacılar yolda durdurulur. Bir ağacın dalına konmuş yumurtayı vurmaları istenir. Atıcı vuramazsa bir ceza verilir. Bu yumurtayı vurmak onur meselesidir. Ceza olarak satırla tıraş, merkebe ters binme gibi şakalar yapılır.

Seymen alayı: Oğlan evi düğünün son günü gelini almağa giderler. Buna seymen alayı denir. Gelin evden çıkarken arkadaşı kırmızı kusak bağlar ve altın takar. Bu anda kardaş kapıyı örter. Gelini vermek istemez. Gelini zorbalıkla alamıyacağını anlayan erkek tarafı bahşiş veya hediye verir. Kızı alır gelin süslü bir ata bindirilir. Bu arada tüfekler .

Gelin indirme: Gelin eve gelince hemen atından iner inmez. ana babası, yakınları hediyeler verirler. bağışta bulunurlar. Buna indirmelik denir. Verilen hediyeler dana, buzağı, tarla, altın, kilim ve çuval gibi şeylerdir. gelin inerken başına para ve çerez serpilir. Düğünün ertesi günü mevlüt okunur. yeni gelinin eşyaları eve gelen misafirler tarafından görülür. geline hediyeler verilir, altın takılır, mutlu yaşaması dlenir.

Kırkım atma: Kına gecesi veya düğün günü gelinin başına al duvak örtülür. başına bir tepsi tutularak kırkım atılmağa başlanır. önce oğlan evi güveyden başlayarak altın ve ziynet eşyaları ile para atarlar. altın eşyanın bir kısmı hemen kıza takılır. toplanan para çıkın yapılarak oğlan evine verilir. aynı yolla kız evinde kırkımını atar.

KÜLTÜR-SANAT-FOLKLOR

KÜLTÜR

Bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin birikimi, o toplumun kültürünü meydana getirir. Bir çok iç ve dış etkenlerin yarattığı sentez, toplumun belli bir dönemdeki kültürünü belirler. Verimli topraklar ve coğrafi konumu nedeni ile tarih öncesi çağlardan başlayarak değişik ulusların akınına uğramış bölgede Çukurova kültürünü bu uygarlıklardan parça parça biriktirilmiş taşlarla oluşturulmuş bir yapı olarak tanımlamak da mümkündür. Bu kültür sentezini oluşturan etkenler içinde Hitit kültürü ağırlıklı bir yer tutmakla birlikte, diğer ulusların verdiği katkılarla da tarih boyunca zenginleşmiştir. Burada hüküm sürmüş 10 medeniyetin etkileri Adana'nın kültür yaşamında görülmekte ve hissedilmektedir.

Adana ve Çukurova kültürünü önemli şekilde etkileyen gruplar özellikle göçebe. Türkmen ve yörük aşiretleridir.

7-11. yy. arası Bizanslılar, Araplar ve aradaki küçük bir çok siyasi toplulukların kültür etkileri altında gelişen Anadolu, 11. yy. dan itibaren tamamen Selçuklu kültürü etkisi altına girmiştir. Selçukluların ve onları takiben beylik devrine etkileri Çukurova'da çok belirgindir. Beylik devrine damgasını vuran Ramazanoğlu Beyliğinin zengin kültür varlıkları bugün de halâ görülmektedir. Beylikler sonrası Osmanlı devrinden kalma yazılı kaynaklar (Şeri/mahkeme Sicilleri veya Ziya Paşa devri kayıtları) zamanın gelişimine ışık tutmaktadır.

Ovadan çok Toroslarda yerleşen Türk (Yörük. Türkmen) aşiretleri uzun yüzyıllar dış etkenlere kapalı kalmış ve en az 10-15 asırlık TürkMüslüman kültürünü pek fazla

değişmeden muhafaza etmeyi başarmışlardır. Adana'nın daha ovalık kesimlere yy. (Osmanlı devrine. Cevdet ve Derviş Paşalar dönemine) rastlamaktadır. Ovaya yerleşme ile kültürde değişimler başlamıştır. 20. yüzyılın ortasından itibaren de ovaya sanayileşmenin gelişi yöre kültür ve yaşamında büyük değişiklikler yaratmıştır.

SANAT

Devlet Güzel Sanatlar Galerisi 1978 tarihinde hizmete girmiştir. İlk Müdürü Mustafa DULDA'dır. Galeri yeni binasına 1981 yılında taşınmıştır. (Adana Kültür Sitesi)

Tiyatrolar

Adana'da ilk tiyatro 1880 yılında Şair Ziya Paşa'nın Adana Valiliği sırasında kurulmuştur. Ziya Paşa bu tiyatrodaki temsiller vermek üzere İstanbul'dan bir tiyatro topluluğu getirmiştir. Bu tiyatrodaki Ziya Paşa'nın ölümüne kadar temsiller verilmiştir. Adana'da tiyatro faaliyetlerinin yeniden canlanması Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir.

Bugünkü Adana Büyükşehir Belediyesi binası içinde bulunan şehir tiyatrosu 1926-1938 yılları arasında belediye başkanlığı yapmış olan Turhan Cemal Beriker tarafından "Halk Evi" olarak yaptırılmıştır. 1941-1948 yıllarında Halk Evi Başkanı Gazeteci Nihat Oral Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan rejisör Talat Gözbak'ı getirerek bu alanda ileri adım atmış ve daha sonraki yıllarda tiyatronun gençlik kolu kurulmuştur. Adana'ya bu süreçte zarfında Muammer Karaca, Avni Dilligil, Raşit Rıza, Atıf Kaptan vb. tiyatro toplulukları gelerek oyunlar sergilemişlerdir. 1950'de Devlet Tiyatroları sanatçılarından Vedil Cezayirli tiyatro müdürlüğüne getirilmiştir. 1958'de Devlet tiyatrosu sanatçılarının katılmaları ile sanat gösterileri yapılmış, bu gösterilere sonradan yöre sanatçıları da katılmıştır. 1964 yılında şehir tiyatrosu kapatılmış ve bu durum 16 yıl devam etmiştir. Tiyatro 28 Subat 1980'de yeniden Adana şehir Tiyatrosu olarak kurulmuştur. 1982-1985 yılları arası geniş bir onarım gören tiyatro 1985'de tamir ve tadilatın sonra tekrar, hizmete açılmıştır.

Adana Devlet Tiyatrosu

1969'da "Turne Tiyatrosu" olarak açılan ve 1982'de daimi kadroya kavuşan Adana Tiyatrosu 1990'da Ankara dışında yapılan 1. Devlet Tiyatroları şenliğine ev sahipliği yapmıştır. Adana 4. büyük kent olarak sanat açısından gereken yerini almaktadır. Adana Devlet Tiyatrosu, son 3 yılda % 90'a ulaşan bir seyirci kitlesi ile perde açmıştır. Her sezonda yaklaşık 3 yerli 1 veya 2 yabancı ve 1 veya 2 çocuk oyunu sergilenmektedir. Bugün resim, heykel, müzik dallarını da çatısı altında toplayıp sergileyerek tam bir sanat yelpazesi oluşturmaktadır. Bu tiyatrolara ilaveten. Özel tiyatrolarla Devlet Tiyatroları belli mevsimlerde gelip gösteriler yapmaktadır.

İl Merkezindeki Tarihi Kültür Varlıkları

Ulu Cami Külliyesi

Cami aynı adla anılan Ulu Cami Mahallesinin orta kısımlarında bulunan eser aynı zamanda Adana'nın en büyük camii ve tarihi yapısı oluşu bakımından da önem taşımaktadır. Selçuklu, Memluk ve Osmanlılar dönemine ait mimari karakterleri üzerinde toplayan bu eserin üç ayrı kitabesinde yapımına ilk defa 1507 yılında Ramazanoğlu Halil Bey tarafından başlatılmış, 1541 yılında Halil Bey'in oğlu Piri Mehmet Paşa tarafından bir bina ilavesiyle genişletilmiştir.

Türbe

Caminin bitişiğindeki türbe ise, Ramazanoglu ailesi için cami ile birlikte 1541 yılında yaptırılmıştır. Kareye, yakın dikdörtgen plandaki türbenin üzerini küçük bir kubbe örtmektedir. Türbe içi de camide olduğu gibi XVI, XVII. yüzyıla ait çinilerle kaplanmıştır. Ayrıca bir duvarı da bitki motiflerinden meydana gelmiş oyma taş işçiliği ile süslenmiştir.

Medrese

Ulu Cami külliyesine dahil olan ve caminin doğusunda bulunan medrese de, cami ile birlikte 1540 yılında Ramazanoğlu Piri Paşa tarafından yaptırılmıştır. Vakıfların malı olan yapı, ilk yapılışından bu yana çeşitli amaçlarla kullanılmış, son yıllarında ise, Adana'daki bir dernek idaresinde öğrenci yurdu olarak yine eski kullanım amacına uygun olarak kullanılmaktadır.

Kemeraltı Camii

Abidinpaşa Caddesi'nin Tarsus kapısı mevkiindedir. Daha önce semte Tarsus Kapısı denilmekte iken sonradan, Kerneraltı ismi verildiğinden, camide aynı ismi almıştır. Savcıoğlu Hacı Mustafa isminde bir hayırsever tarafından yaptırılmış olan eserin yapılış tarihi Ramazanoğlu Pir Paşa'nın emirliği zamanına rastlamaktadır (1599). Önceleni caminin yanında bir de medrese bulunduğu söylenmekte ise de, bugün için medreseden en ufak bir iz dahi kalmamıştır. Sadece medresenin kitabesi Adana Müzesine kaldırılarak koruma altına alınmıştır.

Yağ Camii ve Medresesi

Eski Belediye Caddesi üstünde Büyük Çarşı semtinde olup, bitişiğindeki medrese ile birlikte bir kulliyeye oluşturmaktadır. Daha önce kilise iken 1501 yılında Ramazanoğlu Halil Bey'in emriyle Camiye çevrilmiş olan bu yapının asıl adı Eski Cami'dir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Eski Cami diye bahsedilmektedir.

Yeni Cami

Kuruköprü ile Küçük Saat arasında bulunan Özler Caddesinde yer alan Yeni Camiin ismi yaptıranın ismi olan Abdürrezzaki Antaki'dir. Avlu kapısı üzerinde bulunan kitabesine göre Cami Hicri 1137 (Miladi 1724) tarihinde inşa edilmiştir. Diğer kitabesine göre de Hicri 1142 (Miladi 1729) tarihinde Abdullah bin Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Hanı (Ramazanoğlu Halil Bey'in selamlık dairesi) Halil Bey tarafından Hicri 903 (Miladi 1497) tarihinde selamlık olarak yaptırılmıştır.

Taşköprü

Adana'nın iki yakasının birbirine bağlayan ve yüzyıllar boyunca Asya ile Avrupa arasında kervanlarla ordulara önemli bir geçiş oluşturan Taşköprü, Roma İmparatoru Adrianus (117-138) tarafından yaptırılmıştır. Adana Bölge Müzesi'ndeki 1266 envanter numaralı kitabede köprünün "Auxentios" isimli bir mimar tarafından IV. yüzyılda yapıldığı yazılıdır. XVIII. yüzyıl ortalarında Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Suriye'den Anadolu içlerine ilerlerken Adana'yı da işgal etmiş ve köprüde köklü bir onarım yaptırarak köprünün şehir tarafından ve kuzeye bakan yüzüne mermerden çok köşeli kabartma bir yıldız ve ay koydurmuştur. Köprünün son onarımı 1949 yılında olmuştur.

Saat Kulesi

Ulu Cami Mahallesi'nde Ziya Paşa Parkı'nın karşısındadır. 1881'de Adana Belediye'since yaptırılmıştır. Yapım Vali Abidin Paşa ve Belediye Başkanı Hacı Yunus Ağa'nın yardımı ile bitirilmiştir.

Kaleler

YILAN KALE:

Yılan kale,misis ile ceyhan arasında birden bire yükselen ovaya hakim bir tepe üzerindedir.İç Anadolu'dan gelip Gülek boğazı yoluyla Adana,Misis Payas ve Antakya'dan geçen tarihi istila ve kervan yolunun üzerinde bulunan Yılan kale dağ kaleleri zincirinin ilk halkasıdır. Halk arasında "şahmeran kalesi" diye tanınan kalede Şeyh Meran adında bir kişinin yılan yetiştirip terbiye ettiği söylentisi yaygındır.

KOZAN KALESİ:

Kozan kalesi Çukurova'yı çevreleyen dağ kaleleri zincirinin dördüncü halkasıdır.tarihte sis kalesi diye anılan bu kale Asurlar tarafından yapılmıştır.Sis şehri el değiştirdikçe onarım görmüştür.

ANAVARZA KALESİ:

Eski anavarza şehrinin kaderi ile sıkı sıkıya bağlı bulunan kale,ovaya hakim büyüyecek bir tepe üzerine kurulmuştur.Kaleye güney yönünden çıkılır.Diğer taraflar sarp kayalıktır.Anavarza Kalesi'nin ne zaman kimler tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir.Bununla beraber M.Ö. 9.yüzyılda Asurlular tarafından kurulan şehirle birlikte inşa edildiği söylenebilir.

BODRUM KALESİ:

Ceyhan nehri kıyısında kurulmuş bir ortaçağ kalesidir.Büyük ölçüde tahrip olmuştur.Kalenin eteklerinde kurulan (Hieropolis Castapala) antik kenti,Hitit,Asur ve Romalılar döneminden izler taşır.Kent içinde bir tapınak,hamam ve kale kalıntısı bulunur.

GÖKÇEDAĞ KALESİ(Hemite Kalesi):

Osmniye'nin Hemite köyündeki Hemite Kalesi Ceyhan nehri kenarındadır.Ortaçağda yapılan kale Haçlı seferleri sırasında Yılan Kale gibi önemli rol oynamıştır.

TOPRAK KALE:

Toprak Kale Osmaniye-İskenderun yol çatı üzerindedir.Kale iç ve dış görünüşüyle Ortaçağdan kalmadır. Bu kalenin esasının M.Ö. 4. Yüzyılda bölgede hüküm süren Selevkoslar tarafından inşa edildiği de söylenir.Toprak Kale haclı seferleri sırasında önemli rol oynamıştır.

KARACAOĞLAN

Karacaoğlan 17.yy'ın ikinci yarısında ün yapmış ve ününü yıllar boyunca sürdürmüş bir saz şairidir.Büyük bir ihtimalle Adana'nın Feke ilçesine bağlı Göğceli köyünde doğduğu söylenir.Bugünde Göğceli köyünde Karacaoğlan 'ın soyundan gelme Çilingiroğulları ailesi yaşamaktadır.1675 veya 1679 yılında öldüğü tahmin edilen Karacaoğlan'ın ölüm yeri de tam olarak bilinmemektedir.Yine büyük bir ihtimalle Bahçe ilçesinin Yeni Farsak köyü yakınındaki Hodu yaylasında ölmüştür.Bu yaylada tek bir ayrı mezar Karacaoğlan'ın mezarı diye gösterilmektedir.

Karacaoğlan'ın daha çok hece vezniyle şiir yazdığı ,semmi ve koşmalarının yüzlerce olduğu bilinir.Karacaoğlan'ın şiirlerinde güney Türkmenlerinin deyimlerine ve geleneklerine değindiği ve bunları sık sık kullandığı görülür.Yine şiirlerinde birçok Osmanlı ülkesinden bahseden Karacaoğlan'ın gezgin ozan olduğuda bilinir.Karacaoğlan yalın bir Türkçe ile doğa ,kadın,ölüm ve güzellik temalarını işlemiştir.

KOŞMA

Evvel bahar yaz ayları gelende
Bahçede açılan güller öğünsün
Boyu uzun kaşı kara sunamın
Çırpınıp çıktığı göller öğünsün

Bitişin çiğdemler gelişin yazlar
Göllere dökülür ördekler kazlar
Ak saya giyinmiş gelinler kızlar
Ay yüze dökülen teller öğünsün

Karacaoğlan derki:Avlayamadım
Enini boyunu yaylayamadım
Alırdım yarimi söyletmeden
Oyari söyleyen diller öğünsün

DADALOĞLU

19.y.y da Çukurova'da yaşamış ünlü bir halk ozanıdır. Kozan ilçesinin Çukur köyünde doğduğu Toroslar ve Gavur Dağlarında yaşamış olduğu bilinir.Şiirlerinde ozanın Afşar aşiretinden olduğu anlaşılır. Aşiretiyle bölgede yaşarken ozanlığı gereği de tüm Çukurova'yı ve Anadolu'yu dolaşmıştır.

Dönemindeki sosyal olayları şiirlerinde yansıtmıştır.Şiirleri ağızdan toplamadır.Söylenen şiirleri yanında kaybolan unutulana daha çok şiirlerinin olabileceği bilinmektedir.Aşiretinin isyanını dile getiren “Kaktı göç eyledi Avşar elleri / ağır ağır giden eller bizindir” diye başlayan şiiri çok ünlüdür.

Haram oldu Çukurova
İlgıt ılgıt bir yel esti URUM’DAN
Duydum perişandır hali Avşar’ın
Gam,kasvet kalkmaz oldu serinden
Döndü gurbet ile yolu Avşar’ın

Gitti gelmez geldi baharları yazları
Avlattılar şahinleri,bazları
İskan etti gelinleri kızları
Duydum yarsalanmış gülü Avşar’ın

Bize haram oldu Çukurova’lar
Şahin uçtu ıssız kaldı yuvalar
Türkmen kızı katarlanmış mayalar
Bozuldu katarı ili Avşar’ın

DADALOĞLU,bu iş bize güç oldu
Osmanlı’dan altınımız tunç oldu
Gözü kanlı yiğitlerimiz nic,oldu
Ermedi cakmağa eli Avşar’ın.

KAYNAKÇA

- 1-Tarih boyunca Adana ovasına bir bakış /Kasım Ener/
- 2-Tarihte Çukurova /Bölge Turizm Müdürlüğü/
- 3-Adım adım Çukurova /Hadi Altay/
- 4-Seyhan Halk evi yayınları
- 5-Adana işgal hatıraları /Ahmet Remzi Yüreyir/
- 6-Bölgemizin Coğrafyası /Prof.Besim Darkot/
- 7-Adana İli /Selma Aktan/